

**BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ**

KONFERANS

“TALAT PAŞA CİNAYETİ”

21 Mart 2005

ACILIS

Prof. Dr. Enver HASANOĞLU
Başkent Üniversitesi
Stratejik Araştırmalar Merkezi Müdürü

Prof. Dr. Mehmet HABERAL
Başkent Üniversitesi Rektörü

KONUŞMACI

Prof. Dr. Hikmet ÖZDEMİR
Türk Tarih Kurumu
Ermeni Araştırmaları Başkanı

Yer: Başkent Üniversitesi Bağlıca Kampüsü Prof. Dr. İhsan Doğramacı Konferans Salonu Eskişehir
Yolu 20. Km. ANKARA

Tarih: 21 Mart 2005 Saat:14:00

Tel: 0 (312) 213 05 60 - 212 90 74-213 72 93 Fax: 0 (312)223 68 15

[http:// sam.baskent.edu.tr](http://sam.baskent.edu.tr) E- Posta: sam@baskent.edu.tr

SUNUCU- Sayın Rektörüm, değerli misafirler; Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin hazırlamış olduğu “*Talat Paşa Cinayeti*” konulu konferansa hoş geldiniz.

Konferans'ın açılış konuşmasını yapmak üzere Stratejik Araştırmalar Merkezi Müdürü Prof. Dr. Enver Hasanoğlu'nu kürsüye davet ediyorum.

Prof. Dr. ENVER HASANOĞLU (Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Müdürü)- Sayın Rektörüm, değerli bakanlar, komutanlar, başkanlar, değerli öğretim üyeleri, sevgili öğrenciler, basınımızın seçkin temsilcileri; Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi olarak bugünkü toplantımızı Talat Paşa cinayetine ayırdık ve değerli Hocamız Dr. Hikmet Özdemir Bey sizlere bu konu hakkında bir konferans verecektir, kendilerine teşekkür ederim.

Aslında, senelerdir Ermenilerin kopardığı diaspora yaygarası karşısında biz Türkiye ülkesi olarak sessiz kaldık. Aslında, sessiz kalmamamız gerekirdi, biz ne yaptık? Sadece 24 Nisan tarihlerinde Amerikan Kongresinden bu konuda bir karar çıkmaması için uğraş verdik ve bu senelerdir sürdürdüğümüz bu tutum, Ermenilerin cüretini daha da artırdı ve bugünlere geldik.

Neyse ki, geçen ay düzenlediğimiz panel Hükümeti ve muhalefet partisine bir hareket verdi ve Ana Muhalefet Partisi Genel Başkanı Sayın Deniz Baykal'ın Başbakanla görüşmesi ve milletvekillerinin imzasıyla Lordlar ve Avam Kamarasına gönderilecek ve adı edilen “Mavi Kitap”ın bir düzmece olduğunun ispatlanması ve yine Ermeni ve Türk tarihçilerin de oluşan bir komisyonca bu diaspora yaygarasının incelenmesi önerisi, Ermenistan tarafından geri çevrildi ve bizim zaten haklı olduğumuzu bir kez daha kanıtladı.

Başkent Üniversitesi olarak Sayın Rektörüm beni doğrularsa, birkaç sene önce böyle bir ilmi ve akademik sempozyuma ve toplantıya öncülük ettik. Fakat, ne var ki Ermenistan tarafı, Ermeniler bu toplantıdan kaçtılar ve gelmediler; dolayısıyla toplantı iptal edilmiş oldu.

Ben şunu söyleyebilirim: Doğuda yaşayan Ermeniler eğer senin tebaansa ve bu Ermeniler Ruslarla, düşmanla işbirliği yapar, sana ihanet ederse, tabii ki devlet olarak, hükümet olarak önlem almak zorundasın. Bundan daha tabii bir hakkın olamaz, o zamanki Osmanlı hükümeti de bu vatan hainlerini Suriye'ye tehcir etme kararı almıştı, böyle öngörülmüştü. Tabii, o zamanlar 1915'leri düşünün, o tehcir esnasında hastalanan olmuştur, soyulan olmuştur, ölen olmuştur.

Sözlerimi fazla uzatmak istemiyorum. Artık bizim de gerçekleri dile getirmemizin zamanı gelmiştir. Geçen toplantımızda, sayın Büyükelçimiz Gündüz Aktan'ın “artık büyük kayıplarımızın yasını tutma zamanımız gelmiştir” dediği gibi. Talat Paşanın, Enver Paşanın, Cemal Paşanın ve

50'den fazla şehit verdiğimiz, ASALA tarafında şehit edilen diplomatlarımıza tanrıdan rahmet diliyorum, ruhları şad olsun.

Bu duygularla her zaman desteğini gördüğümüz Sayın Rektörümüze teşekkür ederim, sizlere teşekkür eder, konferansın başarılı geçmesini diler, saygılar sunarım.

SUNUCU- Şimdi konuşmasını yapmak üzere Başkent Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mehmet Haberal'ı kürsüye davet ediyorum.

Prof. Dr. MEHMET HABERAL (Başkent Üniversitesi Rektörü)- Çok değerli konuklar; hepinize çok teşekkür ediyorum.

Gerçekten Başkent Üniversitesinin Stratejik Araştırmalar Merkezinin kuruluşunun ne denli önemli olduğunu aslında sizler gösteriyorsunuz. Burada devletimizin çok değerli eski yöneticileri aslında her zaman onların tecrübeleri bu ülkenin geleceği için ışık tutacak düzeyde, çok değerli bakanlarımız, komutanlarımız, bürokratlarımız herkesin burada olması, özellikle bugün burada olması bizler için çok önemli; aslında ülkemiz için çok önemli.

Ben bu kürsüden son zamanlarda özellikle şunu söylüyorum: Devletimizin, ülkemizin bugün dünden daha fazla bize ihtiyacı var. Özellikle, dünkü olaylar bunu bir kere daha göstermiştir. Belki, konuyla ilgisi yok gibi düşüneceksiniz, ama aslında konuyla çok ilgisi var. Çünkü, geçmişte bu oyunları sahneye koyanlar bugün aynı oyunları değişik şekilde sahneye koymaya çalışıyorlar. Birtakım insanları kullanıyorlar, nasıl ki geçmişte Anzakları kullandılar. Ben 18 Martta “Anzakların Çanakkale’de ne işi var, ben Fransızların Osmanlının topraklarında ne işi vardı, İngilizlerin ne işi vardı Osmanlının topraklarında, Çanakkale’de ne işi vardı?” demiştim, bunları sormuştum.

Bugün de bu oyun bir başka şekilde maalesef, benim ülkem bayrağı altında, benim ülkem havasını teneffüs eden ve dahası burada çalışan bizlerin alın terini rahatlıkla kullanabilin, ama onları akli sıra ona buna maşalık yaparak, ona buna kendilerini kullandırarak, benim bayrağıma bile el uzatabilecek gaflet, delalet hatta ihanet içinde olanları görmek gerçekten büyük bir talihsizlik olmuştur.

Nevruz olayı, tabiatın yeniden canlanması, dirilişi adeta tabiatın kendine gelişinin bir simgesidir. Bunu adeta sanki birtakım kişilerin veya birtakım zümrelerin kendilerine kullanacak bir vasıtaymış gibi göstermeleri gerçekten büyük bir gaflet olmuştur. Bunu buradan şiddetle protesto ediyorum, bunu kabul etmek mümkün değildir.

O ellerini uzattıkları o bayrak, buradan defalarca söyledim, bu ülke uğruna canını veren şehitlerimizin kanıyla o rengini almıştır ve yine buradan söyledim, bu vatan uğruna milyonlarca, binlerce insan öldüğü için bizim vatanımızdır. Dolayısıyla, bugün sizlerin burada olması gerçekten çok önemli. Bunları yapmaya kalkışanlara da ayrıca bir ders olur diye düşünüyorum.

Bu kişiler şunu bilsin ki: O yaptıklarıyla bizim ülkemizin geleceğine engel olmak değil, gölge bile olamayacaklardır; ne onlar, ne de onların arkasında bulunanlar, bunu buradan bir kere daha söylemek istiyorum.

Esas konuya gelince: Bugün burada kendisini rahmetle andığımız Talat Paşanın katline gelince, tabii bu çok daha değişik boyutu olan bir durumdu. Hani Türkler barbarı, hani Türkler insanları öldürüyorlardı, öyle demiyorlar mıydı? Ama, tarih öyle söylemiyor, tarih özellikle Talat Paşa ve onun gibilerinin kimlerin katlettiğini ve gerçek anlamıyla kimlerin barbar, kimlerin sömürgeci olduğunu, kimlerin böyle birtakım olayların arkalarında kendilerini saklayarak birtakım insanların kullanıldığını tarih çok güzel gösteriyor. Hani laf var ya “gerçekler inatçıdır”. Hani yine laf var ya “yavuz hırsız ev sahibini bastırır” derler. Maalesef, uzun zaman ve çok yakın bu günlere kadar toplumumuz tarihini çok iyi okumadığı için, tarihine çok iyi sahip çıkamadığı için, hep Ermeni’sidir, Rum’udur, odur, budur bu şekilde devamlı yanıltıldık.

Maalesef, işin esas üzücü tarafı bu adeta bizim toplumumuz tarafından sanki kabul edilir, “acaba biz böyle mi yaptık; acaba biz insanları mı öldürdük?” gibi gereksiz zaman kaybettik. İşin bir başka önemli olan tarafı da, şimdi görüyoruz ki, bizim arşivlerimizde ne kadar çok belge varmış. Acaba, ben şimdi soruyorum: Bugüne kadar bu belgeleri biz niye gündeme getirmedi, bu belgeleri niye açıklamadık? Niye demedik ki, evet Osmanlı İmparatorluğunda savaş esnasında onu arkadan vuranları öldürmedi Osmanlı İmparatorluğu, ne yaptı? Tehcir etti, ama başka bir şey daha yaptı, onları korumaya aldı, korumaya öldürmedi. Bunları ben söylemiyorum, bunları belgeler söylüyor.

O halde, biz bunları bugüne kadar niye acaba kabul ettik, niye acaba bunları gündeme getirmedi? Tabii, bunu anlamak benim için oldukça zor, ama işin bir başka tarafı, hani yine laf var ya “zararın neresinden dönerseniz kârdır, bugün dünden erkendir” ne yaparsak o ülkemizin geleceğine mutlak ışık tutacak, mutlaka katkı sağlayacaktır.

İşte, bugün burada değerli arkadaşım Sayın Özdemir tarafından bazı gerçekler gündeme getirildiğinde, biz tarihimizi biraz daha öğrenmiş olacağız. Hiç olmazsa diyeceğiz ki, barbar olan Türkler değil, barbar olan tarihin yazdığı bütün bu insanların bir yerde ölümüne katline sebep olan sizlersiniz, sizler. Onun için, lütfen kendinize gelin ve benim ülkemi, bizim insanlarımızı da bu

şekilde suçlamayı bırakınız, siz önce kendinizi, kendi vicdanlarınızla mahkeme ediniz, sonra bizim karşımıza çıkınız.

Tabii, işin bir başka tarafı, yine buradan ben söyledim, artık maskesi düşen bu insanların oluşturduğu organizasyonların ne denli ciddi, ne denli güvenilir olduğunu da bir kere daha düşünüp, ona göre inanıyorum ki, ülkemizi yönetenler tekrar düşünecek, tekrar değerlendirecek ve yapısı bu olan, karakteri bu olan toplumların arkasından gitmenin veya arkasından gitmeyi kabul etmiyorum, onlarla yan yana oturmanın bile ne denli ciddi düşünülmesi gereken konu olduğunu elbette değerlendireceklerdir. Katıldığımız için hepimize çok teşekkür ediyorum.

SUNUCU- Değerli misafirler; “*Talat Paşa Cinayeti*” konulu konferans konuşmacısını davet etmek istiyorum: Türk Tarih Kurumu Ermeni Araştırmaları Başkanı Prof. Dr. Hikmet Özdemir buyurun efendim.

Prof. Dr. HİKMET ÖZDEMİR (Türk Tarih Kurumu Ermeni Araştırmaları Başkanı)- Sayın Rektörüm, Başkent Üniversitesinin saygıdeğer konukları; bugün burada Talat Paşanın 15 Mart 1921’de öldürülmesinden sonra, cinayet davasıyla ilgili bütün çalışmaları gözden geçirmek üzere toplanmış bulunuyoruz.

Bir bilim adamı olarak, benim burada yapmayı planladığım yalnızca ve yalnızca söz konusu cinayet davasıyla ilgili toplayabildiğim bilgileri sizlerin takdirlerine sunmaktır. Öyle sanıyorum ki, buradaki topluluk kendisi eğer uygun görüyorsa, bu cinayet davasıyla ilgili yapılması gereken bir şey olduğuna karar verirse onu da değerlendirecektir.

Önce bir ayrıntı üzerinde birkaç söz söylemek istiyorum: Bir Ermeni katil tarafından katledilen Talat Paşayla ilgili bugüne kadar onun biyografisiyle ilgili pek çok şey yazılmıştır. İnanır mısınız, doğum tarihinin bile bazı kaynaklarda çelişkili şekilde olduğunu gördüm, kimisi 1874, kimisi 1876 diyor.

Dolayısıyla bizim çok yapacak işimiz var. Her şeyi, ama her şeyi her bilgiyi mutlaka gözden geçirmemiz gerekiyor. Bundan yıllarca önce Demokratlar Kulübünde Celal Bayar, merhum Cumhurbaşkanımız Celal Bayar üzerine bir konuşma yapmaya karar verdiğim zaman, merhum Cumhurbaşkanımız Celal Bayar’ın da doğum tarihini farklı kaynaklarda farklı olarak okumuştum. Yeni kuşaklara hangi bilgiyi, hangi doğru bilgiyi nasıl öğreteceğiz?

Nitekim, Talat Paşanın öğrenimiyle ilgili de yaygın bir kanaat var. Önce izin verirseniz o konuyu bir çözüme kavuşturayım, hızla esas konuma gireyim. Bazı kaynaklarda Talat Paşanın

ortaokul mezunu olduğu söylenir; bazı yerlerde de onun çingene asılı falan olduğu söylenir. Bu ortaokul mezunu olmak ayıp bir şey değildir. Bizim ülkemizde insanlar ortaokul mezunu da olsalar, ilkokul mezunu da olsalar, her türlü saygıya layıktırlar. Ne var ki, bazı bilgileri doğru olarak yazmak zorundayız. Ortaokul mezuniyetiyle ilgili olarak iki önem verdiğim ve güvенеbileceğimiz kaynağın bilgilerini aktarmak istiyorum, yani işin neresinde olduğumuzu anlamamız için.

Yine merhum Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü, Talat Paşayla ilgili 1969 yılında aynen şu bilgiyi veriyor: Aynı zamanda merhum Cumhurbaşkanımızın bu değerlendirmesi hem Talat Paşayla ilgili, hem iddia Terakkiyle ilgili de bir genel değerlendirmeyi içeriyor. İsmet Paşa “Talat Paşayı ben meşruiyetin ilanından evvel tanıdım. Rakipleri ve hasımları ‘posta memurudur, posta memurluğundan gelmiştir tahsili yoktur’ tarzında sözlerle tariz ederlerdi. Halbuki, o da diğerleri gibi zamanın tahsilini yapmıştı, yani hukuk tahsil etmişti. Vaktiyle posta memuru oluşunun hatırlatılması rakiplerinin kendisinde kolay kolay kusur bulamayışlarındandır. Talat Paşa siyasi kariyerine ufak bir memur olarak başlamış on sene zarfında siyasi hayatın en yüksek kademesine Sadrazamlığa kadar ilerlemiştir, daha önemlisi İttihat Terakkinin fikriyatını, politikasını nihayetine kadar sadakâtle ve sebatla ve sebatla takip eden zümreye örnek olmuştur. İttihat ve Terakki içinde ondan daha değerli adam da çıkmamıştır” diyor. Yani, İsmet İnönü’nün söylediği bir hukuk tahsili meselesi var.

Bir diğer tanık Ali Canip Yöntem 1962 yılında kendisiyle yapılan bir mülakatta, Selanik’teki Genç Kalemler Hareketiyle ilgili bilgi verirken, aynen şunu söylüyor: “Meşrutiyetten evvel Selanik’te bir hukuk mektebi kurulmuştu, ben de İstanbul’da takibe uğrayarak, palas pandıras Selanik’e dönünce bu mektebe yeniden yazıldım” diyor. Bakınız, Ali Canip Yöntem başka ne söylüyor: “Arkadaşlarımız arasında Talat Paşa, Aziz Nedim, sonradan Vali ve Mülkiye Müfettişi olarak şakrak bir arkadaş ki, aramızda ‘Deli Aziz’ diye anılırdı ve sonradan Kars Mebusu olan Ömer Küntay vardı. Talat Paşa mektebin açılmasından iki sene sonra hukuk terk etmeye mecbur oldu, yani ikinci sınıfı okudu ve ondan sonra bıraktı. Muhliflerin söylediği gibi Talat cahil bir adam değildi, Fransızca biliyordu, Fransız edebiyatına ve bilhassa 1789 ihtilalcilerine dair eserler okurdu” diyor.

Burada bir hatırasını da anlatayım: Selanik’te rıhtımda meşhur Elhamra Gazinosu’nun yanında bir Mısırlı Kıraathanesi vardı ki, gündüzleri تنها olduğu için orada toplanırdık, bazen Talat Paşa da uğrardı.

Şimdi, söylemek istediğim şey şu: Bilgilerimizin pek çoğunu gözden geçirmemiz gerekiyor. Eğer bunun adına tarihle yüzleşme deniyorsa, biz bu yüzleşmeyi zaten başlatmış durumdayız, ama “tarihle yüzleşme” sözünü sevmiyorsak, “tarihle barışma da, kendi tarihimizi anlama da ” diyebiliriz.

Kısaca, Talat Paşa ve arkadaşlarının siyasi mücadelelerini anlatmak istemiyorum, çünkü onların siyasi mücadeleleri böyle bir konferansın amacı değil. Bu konferansta yalnızca 2-3 Haziran 1921 tarihlerinde iki gün süren Berlin'deki bir mahkemeyi masaya yatırmak durumundayım. Biliyorsunuz, Talat Paşa, Cemal Paşa, Enver Paşa ve bazı diğer yakın arkadaşlarıyla birlikte 2-3 Kasım 1918 gecesini İstanbul'dan bir savaş gemisiyle Sivastopol'a gitmişlerdir. Onların İstanbul'dan zorunlu olarak ayrılmaları ve daha sonra sürgündeki yaşamları ve nihayet her birinin bu gidenler yedi kişidir, biri dışında Dr. Nazım Bey dışında, o da 1926 suikast davasında idam edilmiştir. Dr. Nazım Bey dışında hepsi Ermeni katiller tarafından öldürülmüşlerdir.

Dönem itibarıyla baktığınız zaman, her birimiz kendi anlayışımıza, inanışımıza, değerlerimize göre bir dönemin siyasal sorumlularının bir savaş gemisine binip ülkeyi terk etmesini şöyle veya böyle değerlendirebiliriz. Ben bu değerlendirmelerin hepsine saygılıyım, yani Talat ve arkadaşları kaçmıştır diyenlere de saygılıyım, gitmiştir, ayrılmıştır diyenlere de saygılıyım, çünkü benim konum o değil. Benim konum, 2-3 Haziran 1921 tarihinde nasıl bir hukuk katliamı yapıldığını belgelerle ortaya koymak.

Bu öyle bir hukuk katliamı ki, bu hukuk katliamının devamı bugün Avrupa merkezlerinde, Amerika'da, bazı eyaletlerde, üniversitelerde ve maalesef Türkiye'nin aydın olarak bilenen bazı çevrelerinde aynı şekilde bu hukuk katliamı sürdürülmektedir, devam ettirilmektedir miras olarak. İşin esasını inanıyorum, bu toplantının sonunda hepiniz kabul edeceksiniz, 2-3 Haziran tarihindeki bu mahkemenin tutanaklarında da aldığı kararda yatıyor, işin esasını o.

Bu söz konusu olan insanlar, İngiltere, Fransa tarafından savaş suçlusu olarak değerlendirildiler. Bunları kimler savaş suçlusu değerlendirmede? Almanya, oraya gittiler. Enver farklı, o Rusya'ya geçiyor, oradan da Kafkasya'ya geçiyor. Tabii, siyasi sürgünlüğün ne demek olduğunu öğrenmek şartıyla bazı değerlendirmeler yapmak mümkün. Talat'ın, Cemal Paşanın ve diğer arkadaşlarının, daha sonra bu siyasi sürgünlerin arasına Maliye Nazırı Cavit Bey de katılmıştır.

Bu şekilde İstanbul'dan ayrılmayanlarsa, hepsi toplanarak dönemin hükümeti tarafından İngilizlerin de arzusu üzerine Malta'ya götürülmüşlerdir. Malta'ya götürülenler ve Malta'da hakkında iddianame hazırlananlar daha sonra Türk İstiklâl Savaşının, Mustafa Kemal ve arkadaşları tarafından kazanılacağına ortaya çıkması üzerine, İngilizler tarafından serbest bırakılmışlardır.

Şimdi, burada şöyle bir yol ayrımı var: Talat ve arkadaşları İstanbul'da kalabilirlerdi, ne olurdu? Ben size söyleyeyim: O işbirlikçi mahkeme zaten daha sonra bunlar hakkında idam cezası vermişti, bunları yargılar idam ederdi. Belki öylesi daha iyi olurdu, çünkü ne Talat'ın ne de

diğerlerinin istediği yurtdışına gitmek, oralarda kalmak ve en acısı da ülkelerinde uzakta bir yerde kahpe bir kurşunla öldürölmek değildi. Zaten öldüröleceklerini de biliyorlardı.

Nitekim, elimizdeki bilgilere göre, Bronzart Paşa, Talat Paşayı ziyaret ediyor, 18 Ocak, yani 1918 o yıl dönüyor, 1919 yılına geldik, Ocak ayında “aldığım bilgilere göre seni ve arkadaşlarını öldürecekler” diyor. Her zamanki düşmanlarımız bunu yapacak. Devlet adı vermiyor, ne İngiltere'nin adını veriyor, ne de Rusya'nın adını veriyor. Bunu söylerken, yani İngiltere'yi veya Rusya'yı bir şeyle ima ediyor değilim, birazdan zaten anlatacağım.

Demek istediğim, Talat Paşa Almanya'ya gittiğinde, kendisine çok güvendiği dostu Bronzart Paşa tarafından öldüröleceği söyleniliyor. Buna rağmen, gerek kendisi, gerek diğer arkadaşları bürolar kuruyorlar, broşürler hazırlıyorlar, basın-yayın kuruluşlarına tekzipler gönderiyorlar. İtalya'dan, Antalya üzerinden Anadolu'daki milli mücadeleye silah gönderiyorlar. Bir şekilde Mustafa Kemal Paşayla mektuplaşıyorlar, ilişkiler kuruyorlar, özellikle Talat Paşa için söylüyorum, Enver Paşa için bunu söyleyemem. Mustafa Kemal Paşanın eline ayağına dolaşmamaya gayret ediyorlar, bunu da belirtiyim.

Yani, şuna inanmış vaziyetler: Bu siyasi kadro artık bitmiştir, o nedenle zaten İstanbul'dan ayrılmadan önce İttihat Terakkiyi de feshetmişlerdir. O siyasi kadronun iflas ettiğini de biliyorlar. Çok net bir şekilde Anadolu'daki Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki mücadelenin başarıya ulaşması eğer kendilerine bir görev verilirse de, o görevi yapmaya hazır olduklarını her fırsatta Mustafa Kemal Paşaya bildiriyorlar. Tekrar ediyorum: Enver Paşanın durumu biraz farklı.

Çok enteresandır; o gel demedikçe de Anadolu'ya göremeyecek kadar da o otoriteye, yani Kemal Paşanın otoritesine saygılılar bu da çok enteresan bir şey. Bunu ben bir dönemin kapandığına artık kendilerinin de ikna oldukları şeklinde anlıyorum, bilhassa Talat Paşanın şahsında.

Talat Paşa sürgünde bulunduğu dönem içerisinde öldürölene kadar çok titiz bir şekilde birtakım devletlerle ilişkiler sürdürüyor. İngiltere'yle ilişki kuruyor, zaten gelir gelmez İngiliz askeri istihbaratı onun belgeleri elimizde var, Talat Paşayla görüşme yapıyor ve bu görüşmeyi Londra'ya bildiriyor. Lloyd George'un haberi olduğunda küplere biniyor, “nasıl olur da bir savaş suçlusuyla görüşürsünüz” diye. Çünkü, savaş suçlusu olarak mutlaka ve mutlaka yargılanmaları ve cezalandırılmaları gerektiği kanaatinde; Birinci Dünya Savaşından dolayı onların yargılanmasını istiyor. Derhal talimat veriyor, arama emrine benzer bir karar, yani arananlar listesine onların isimlerinin yazılmasını ve derhal ele geçirilmelerini söylüyor.

Bu arada şunu da belirteyim: İstanbul hükümeti de Alman makamları nezdinde bunların iadesini istiyor. “Haklarında ölüm cezası verildi, onaylandı, bunların iade edilmesi gerekir” falan diyor. Almanya’da da o dönemler büyük bir siyasi kargaşa yaşanıyor.

Bu kısmı daha fazla uzatmak istemiyorum. Talat’ın kendisi zaman zaman önceden tanıdığı bazı İngiliz dostlarıyla görüşmek isteğinde bulunuyor. Bunlardan biriyle 18 Şubat itibariyle görüşüyor. 15 Martta da, yani yaklaşık iki buçuk hafta sonra da öldürülüyor.

Demek istediğim şu: Talat Paşa Berlin’deyken her türlü hareketi büyük devletler tarafından kontrol edilebilecek durumda ve özellikle de İngilizlerle doğrudan doğruya ilişkisi var, İngiliz askeri istihbaratıyla, tanıdığı İngiliz milletvekilleriyle. Nitekim, o İngiliz milletvekili 1921 yılında hemen sonra, o görüşmesini bir makale olarak yayınladı, kendisi anılarını da yazdı, anıları Türkçe’ye de çevrildi. Çok enteresandır, o milletvekilinin İngilizce anıları da, ben kendim, yani başlık Türkçe olarak yayınlandı.

Birazdan anlatacağım birtakım bulgular da var, bu bulgularla beraber düşünüldüğü zaman, bu işin aslında Ermenilere taşeronluk olarak ihale edildiği kanaatindeyim. Nitekim, dönemle ilgili olan anılarını yazan şahsiyetler de aynı şeyleri söylüyorlar. Binim yaptığım okumalar da bu işin taşeronluğunun Ermenilere verildiği şeklinde. Arka planda herhangi bir devletle olan ilişkimizi zedelemek için söylemiyorum, böyle bir kaygı zaten hiçbir zaman taşımam. Ama, bu tür şeylerde ihtiyatlı olmak lazım, arka planda İngilizler var gözüküyor, İngiliz istihbaratı var gözüküyor.

Fakat, bütün bunların Almanların bilgisi olmaksızın da yapılması mümkün gözüküyor, Almanların da bilgisinin olması gerekiyor. Fransızların da bilgisinin olması gerekiyor. Çünkü, birazdan katilin dolaştığı ülkeleri, gittiği ülkeleri, vize aldığı ülkeler incelediğimiz zaman, Birinci Dünya Savaşında Savaştığımız güçler var, ama Almanya da o kadar habersiz değil.

15 Mart günü soğukkanlı bir şekilde cinayetini işleyen katil, kendisi oradaki kalabalık tarafından yakalanıyor, yani kaçamıyor. Daha sonraki cinayetlerde katiller hep kaçıştır, kaçırılmıştır, bu çok enteresan yakalanıyor. Linç etmek falan da istiyorlar, yalnız burada bizim açımızdan çok acı bir şey var. Merhum sadrazamın cesedi iki saat kadar cadde ortasında kalıyor, ilk anda kimliği saptanamıyor. Bu da şunu gösteriyor ki: Talat Paşa kendi kafasına göre takılıyor, evden çıkıyor, zaten o gün de öyle yapmış, öğle yemeğine birileri gelecekti, eldiven almak için falan çıkmış “arkadaşlara da uğrarım” demiş. Koruma falan hiçbir şey yok.

Bir imparatorluğun Eski Sadrazamı hiçbir güvencesi olmaksızın diyarı gurbette adeta katledileceği saati bekliyor. Alman Ceza Kanununa göre, o zaman yürürlükte olan Alman Ceza

Kanununa göre yakalanan bu katilin şu söyleyeceğim maddeler nedeniyle yargılanması gerekiyor: Birincisi; eğer kasten bir öldürme varsa ve fiil, yani cinayet tasarlanarak yerine getirilmişse, bu durumda katilin ölüm cezasına çarptırılması gerekiyor, çok net.

Eğer ölüm istenmeden veya maktulün taciz veya ağır tahriki sonucu oluşmuşsa hafifletici bir neden olarak kabul ediliyor. Bu durumda sanık en fazla altı ay hapis cezasına çarptırılabilir. Eğer kasten öldürmekle birlikte fiil tasarlayarak işlenmemişse, ölüme sebebiyet vermekten en az beş yıl ağır hapis cezası gerekiyor, yani ölüm cezası beş yıl ağır hapis, altı ay hapis.

Alman Ceza Kanununda bir madde daha var: Şayet, sanık olay esnasında bilinç kaybına uğramış veya hastalık hali içinde olup, ne yaptığını bilincinde değilse de beraat ediyor.

Değerli konuklar; mahkemesinin verebileceği hüküm adeta belli. Eğer katil tasarlamış, planlamış ve bu cinayeti bilerek işlemişse ölüm cezasına çarptırılması gerekiyor. Biliyorsunuz, bu katil 1,5 gün süren bir yargılama sonucunda beraat ettirildi. Az önce söylediğim son maddeye saktular. Olay esnasında bilinç kaybına uğramış hastalık hali var, “saralı” dediler.

Bundan iki hafta kadar önce Alman Parlamentosuna önerge veren milletvekilleri vardı, Hıristiyan Demokrat Partinin veya bazı partilerin milletvekilleri vardı, ben onların verdiği önerge metnini de okudum. Türkiye'nin tarihle yüzleşmesinden söz eden milletvekilleri vardı. Bundan sonra okuyacağım bazı belgeleri ve o mahkemeye ilgili özel birtakım bilgileri aynı zamanda, o sayın milletvekillerine de ithaf ediyor.

Bir kere bu cinayetin işlenmesinden hemen sonra devlet savcılığı Prusya Adalet Bakanlığına bir yazı gönderiyor. İzin verirseniz, o yazıyı hızlı bir şekilde aynen okumak istiyorum. Çünkü, bu yazı mahkemenin stratejisini belirleyen bir yazı, doğrudan doğruya 2 ve 3 Haziran tarihlerinde görülecek olan davanın stratejisi bu yazıda belirleniyor. Yazının tarihi 26 Mayıs, yani mahkemeden bir hafta önce. Yazı şöyle: “Bu yılın 15 Mart günü Türk Sadrazamı Talat Paşayı Berlin’de öldüren Ermeni’ye karşı açılan ve önümüzdeki günlerde başlayacak olan davanın politik bir boyut kazanacağı kamuoyunda politik meselelerin yoğun olarak tartışılacağı ve suikasta yol açan motifin öne çıkarılacağı, bununsa Almanya’yla Türkiye arasındaki ilişkileri zedeleyeceğinden korkulmaktadır. Sanık avukatlarının, yani katilin avukatlarının öncelikle bu suikastı Türk boyunduruğuna karşı acı çeken Hıristiyan bir halkın, yani Ermenilerin hürriyet uğruna kahramanca atılımı olarak yansıtabilecekleri beklenebilir” deniliyor.

Dinsel farklılıklar kullanılmaya ve geniş çevrelerde etki yaratmaya son derece elverişlidir. Dolayısıyla, davada üzerinde artık çok konuşulan savaş sırasında Ermenilere yönelik uygulamalar

tartışma konusu olacaktır. Hatta savunma Almanya'nın Ermeni kırımı konusundaki tutumuna dair görüş belirtilmesini talep edebilir. Belgelere göre Türk hükümetinin Ermenilere yönelik politikasına karşı Almanya'nın açık bir tutum belirlediği ileri sürülebilirse de, bu politikanın pratikte bir işe yaramadığı görülmüştür.

Davanın ilerleyen seyir içerisinde Talat Paşanın genel politik rolü ve Almanya hakkındaki düşünceleri daha çok sıkıntı yaratabilecek gelişmelere yol açabilir. “Talat Paşa Türkiye'nin sadece kendi içinde değil, Türkiye dışında Müslümanlar üzerinde de çok etkili bir kişidir” diyor.

Dolayısıyla İslam dünyasında Alman-Türk dostluğunun en katı bir temsilcisi olarak görülmektedir. Dolayısıyla, İslam aleminin gözleri de bu davaya çevrilmiştir, sözü edilen politik nedenlerden dolayı, Dışişleri Bakanlığı davanın, yani yayın yasağı getirilmesini istiyor, ama “şu anda böyle bir şeye gitmeyeceğiz, bunlara dikkat edilmesi gerekir” diyor.

Değerli konuklar; aradan geçen bunca zaman içerisinde gerek 1921 yılında bu beraat kararı verildikten hemen sonra açıklanan bazı tanıklıklar, bilgiler gerekse zaman içerisinde bugüne kadar, geçtiğimiz yıllara kadar yayınlanan birtakım esereler, araştırmalar bu davanın doğrudan doğruya dönemin Alman hükümetinin, Alman Dışişleri Bakanlığın talebi üzerine beraatla sonuçlandırıldığını kanıtlamıştır.

Benim burada bu cinayet davasıyla ilgili biraz ayrıntılarla açıklamak istediğim sizlerin takdirlerine sunmak istediğim dokuz adet bulgu vardır. Bu bulgulardan en önemlisi belki de birinci derecede önemli olanı ki, hepsi birbirinden önemlidir, ama en önemlisi 1991 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde katil Tayleryan'la ilgili yayınlanmış olan bir biyografi kitabı var. Bu biyografi kitabında ve bu biyografi kitabında yer alan bazı bilgelere dayanarak, ikinci çok önemli bulgu: Bir Alman akademisyen olan Dr. Tessa Hoffman tarafından ilk önce 1989 yılında Armenian Review'da yayınlanan, daha sonra da kitap olarak basılan, doğrudan doğruya Alman arşivlerinde bu davayla dosyalarda yapılan bir araştırmanın sonuçlarıdır.

Demek ki, birinci olarak katil Tayleryan'la ilgili bir biyografi. 1991 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde hazırlanmıştır, yayınlanmıştır. İkincisi de, Tessa Hoffman tarafından önce 1989'da Armenian Review Dergisinde yayınlanan iki uzun makale arkasından bir kitap.

Bunun dışında diğer bulguları birazdan teker teker anlatacağım. Katil yakalandıktan, Tayleryan yakalandıktan hemen sonra, ilk sorgusu gazetelerin akşam baskılarında olduğu gibi yer almıştır. Aynı şekilde katlin ilk sorgusunu doğrudan doğruya alan polis görevlisi de mahkemede

ifadesini vermiştir. Nihayet, Alman ceza sistemine göre sorgu yargıcı da mahkemede ifadesini vermiştir.

İzin verirseniz, bu ilk ifadeleri, yani polise verilen ilk ifadeyi, sorgu yargıcına verilen ilk ifadeyi doğrudan doğruya onların anlatımlarıyla aktarmak istiyorum: bunlar şunun için önemli. Birazdan bu katilin beraat ettirilmesiyle ilgili “bu sağlarıdır, ne yaptığını bilmemektedir, akli başında değildir” şeklinde bir karara varan mahkemenin, beraat kararına varan mahkemenin, gerçekte önüne koyulan dosyada bütün bilgiler varolduğu halde nasıl olup da siyasi iradenin etkisi altında farklı bir kararı benimsediğini kanıtlamamız gerekir.

Katilin ilk ifadesi, polis karakolu cinayet masası müfettişi tarafından sorgulanıyor ve katil şu şekilde konuşuyor: “Bu ifadeleri doğrudan doğruya okurken, istirhamım şu: Bu ifadelerde acaba bir planlama, cinayeti planlama isteyerek, bilerek planlama var mıdır, bir pişmanlık var mıdır?” diyor. Katil konuşuyor: “Almanya’ya sadece Talat Paşayı öldürmek için geldim, ailem Ermeni tehcirinde öldü, ben tesadüf eseri ölümden döndüm, daha o zaman Talat Paşayı öldürmeye ant içtim” diyor. Polis müfettişi söylüyor: “Bu durum katilin uzun süredir cinayeti tasarladığını kanıtlamaktadır” diyor. Katil devam ediyor: “Ermeni asıllı bazı vatandaşlar, -burada örgütlenme konusunu ifade ediyor- bana Talat Paşayı öldürmem için para verdi. Epeydir Berlin’deyim, çeşitli pansiyonlarda kaldım, birkaç hafta evvel Talat Paşanın Hardenberg Sokağı dört numaralı evin ikinci katında oturduğunu öğrendim” diyor. Bu arada sayın konuklar; bu katilin Almanca bilmediğini de söylemek zorundayım. Almanca bilmeyen bir insan Talat Paşanın oturduğu yeri buluyor, evini de buluyor, karşısındaki eve kiracı olarak oturuyor.

“Onu rahatça izlemek ve alışkanlıklarını ezberlemek için tam karşısındaki binada oda tutum. Talat Paşa her sabah saat 9’a doğru hayvanat bahçesi civarında oturan bir akrabasını ziyaret etmekte, sabah gazetelerini okumak için evden çıkardı, o gün evden saat 11’i geçerken çıktı. Şimdi, Talat Paşanın öldüğünü duyan vatandaşlarım rahat bir nefes alacak ve bu başarımdan ötürü benimle iftihar edeceklerdir, bunu düşününce seviniyorum. Cinayeti sadece bu duyguyu tatmak için işledim, bu cinayeti soğukkanlı bir şekilde önceden hesaplayarak, hazırlanarak işlediğimi itiraf ediyorum, sorumluluğu vicdan rahatlığıyla taşıyorum” diyor.

Bu arada şunu da belirteyim: Tayleryan ve arkadaşları Talat Paşayı karşı kaldırımından önce izliyorlar, gözden kaybetmemeye çalışıyorlar. Tayleryan grubun içinden ayrılıyor, arkadaşları bir otomobille onu takip ediyorlar, Talat Paşanın omzuna dokunuyor, o olduğundan emin, arkasını

dönünce, aralarında çok kısa bir konuşma geçiyor ve başına kurşunu sıkıyor, hemen ardından da silahı atarak kaçıyor; bu da polisin raporunda.

Sorgu yargıcı, yani sulh mahkemesi yargıcı da duruşmaya tanık olarak çağırıyorlar şunları söylüyor: “Sanığın beyanlarını halen oldukça kesin olarak hatırlıyorum, Talat’ı kasten ve tasarlayarak öldürdüğünü derhal itiraf etti. Sebebini sorunca, “bizzat verdiği emirle Ermenistan’daki yakınlarını veya yakınlarının bir kısmını öldüren kişinin Talat olduğunu bu nedenle akrabaların intikamını almak kararını alarak, Almanya’ya ve dolayısıyla Berlin’e geldiğini” söyledi.

Mahkeme başkanı bu arada soruyor: “Sanık bu kararı ne zaman almıştı” diyor. Tanık “ülkesinde, kendisine orada bir tabanca temin etmiş” diyor. Bu da çok enteresan, yani ülkesi başka bir tarafta, o kadar sınırları aşarak adam geliyor, tabancayla beraber geliyor. Tabanca temin etmiş, Talat’ın evini tespit etmeye çalışmış ve bunu başardığında, onun karşısında, Talat’ın evinin karşısındaki bir yeri onu oradan gözetleyerek takip edebilmek için kiralamış, onu pencereden takip ederek, o gün evden çıkarken görünce, tabancayı alarak takip etmiş, hata yapmamak ve emin olmak için önce Talat’ın önüne geçmiş, sonra geri dönmüş ve ona karşı yürüyerek, gözlerine dikkatli bakmış ve onun Talat olduğuna kanaat getirince arkasından toplu tabancasıyla kafasına ateş etmiş diyor.

Değerli konuklar; Bu ilki ifade değil, yalnızca cinayetin bilinçli bir şekilde yapıldığının kanıtları.

Üçünü bir bulgu; 1922 yılında belki ismini duymayanlarımız vardır, Tahsin Uzer Eski İzmir Valisi onun bir yazısı 1922 yılında yayınlanıyor. Merhum Tahsin Uzer’in, Tahsin Uzer hakkında bir ayrıntı bilgi veriyim: Kendisi tehcir kararı alındığı sırada Ocak 1915’te Erzurum Valisidir. Meclisi Mebusan’da, Ermeni mebusları bazı valiler için müteşekkir olduklarını söylemiştir, onlardan biridir. Bazı valiler için kötü söylemişlerdir, bazı valiler için de müteşekkil olduklarını söylemişlerdir, tehcir sırasındaki uygulamaları nedeniyle, bu Tahsin Uzer o validir. Anılarının birinci cildini Türk Tarih Kurumu yayınladı, ikinci cildi yayınlanmadı, ne olduğunu araştırdık, fakat bulamadık, belki yazılmadı, belki ne oldu, ailesiyle temas imkânlarını arıyoruz. Dediğim gibi, yapacak çok fazla işi var.

Tahsin Uzer 1922 yılında şu yazıyı yazıyor: “15 Mart 1921’de Talat Paşa Berlin’in en kalabalık bir caddesinde şehit edildi. Halk tarafından tutulan katil serbest bırakıldı -sayın konuklar burası çok önemli, bu üçüncü bulgu- Talat Paşanın şahadetinden 3-4 ay sonra, -yani Mart üçüncü ay, 3-4 ay sonra Haziran, Temmuz gibi, bakınız bütün yollar Roma’ya çıkıyor- Berlin İngiliz Sefaretiyle

temasta bulunan asil ve zengin bir Hintli kendi şoförü tarafından katledilmişti, -yani İngiliz Sefaretiyle temas halindeki bir Hintli kendi şoförü tarafından katledilmişti. Şoförün muhakemesinde Hintlinin karısı veya metresi “kocamı İngilizler öldürttü, çünkü Talat Paşayı katleden komiteye, -yani Ermeni grubuna- İngiltere Sefaretinden verilen mükafata ve daha bu gibi mühim sırlara vakıftı” diyor.

Hintlinin karısı veya metresi bu şekilde bir şahadette bulunuyor. Kocasının mahkemesinde bu çok enteresan bir bilgi. Mahkemenin bu zabıtlarını bunu bizim Tahsin Uzer Bey Eski İzmir Valisi tehcir sırasındaki Ermenilere çok iyi davranan ve Ermeni mebuslardan bu nedenle teşekkür alan valimiz. “mahkemenin bu zabıtlarını bütün Alman gazeteleri büyük harflerle yazdılar. Velhasıl birbirini takip eden beraatlar katillere yapılan tezahürat, toplanan ianeler komitenin emellerine ve maksatlarına yaradı” diyor. Tahsin Uzer bunu bu şekilde 1922 yılında yazıyor.

Bu bilgi de çok önemli bir bilgi. Böyle bir Hintli öldürülmüş müdür, Hintliyi şoförüm mü öldürmüştür, Hintlinin öldürüldüğüne dair eş veya metresi mahkemede ne tür bir ifade vermiştir, bu verilen ifade Alman gazetelerine gerçekten büyük puntolarla yansımış mıdır? Bunu henüz araştırmadık, bu üçüncü bulgu.

Sayın konuklar; Dördüncü bulgu; Alman mahkemesinde ayrıca gözlemci bir yargıç var, yani normal bir mahkeme başkanı var, jüri var, bir de o sırada gözlemci yargıç var. Değerli konuklar; gözlemci yargıç kararın açıklanmasından hemen sonra, 19 Haziran 1921 günü bir Alman gazetesinde okuyucu mektubu yayınlıyor. Okuyucu mektubunda şunu söylüyor: “Davaya dair memnuniyetsizlik hissinin hasıl olduğu” diyor. Bakınız, gözlemci yargıç beraat kararıyla ilgili bir memnuniyetsizlik hissinin hasıl olduğunu tespit etmiş. “Dolayısıyla, eğer ceza davalarına dair reform yapmak istiyorsak, ‘tesadüfler fırtınasını engellemek için’ bu türden davalarda jüri mahkemeleri yerine hukukçuların ve yargıçların karar verecekleri mahkemeleri kuralım” diyor.

Bu da bir uzman kişinin, gözlemce yargıcın değerlendirmesi, bu da çok enteresan bir şey. Yani, verilen karardan emin değil, kamuoyunda oluşan tepkiyi... Bu arada şunu hemen belirteyim: Alman gazetelerinin bir kısmı katilin beraat ettirilmesini alkışlıyor, ama çok ciddi birtakım insanlar, ciddi bazı kişiler, birazdan onları da teker teker isimleriyle söyleyeceğim. Çok önemli görevlerde bulunan şahsiyetler bunun Almanya için bir yüz karası olduğunu söylüyorlar.

Değerli konuklar; belki 1991 yılında bu Tayleryan’la ilgili biyografi kitabına çok önemli bulgu demekle hata ettiğimi itiraf etmem gerekir. Şimdi, en az onun kadar önemli bir başka bulgu, beşinci bulgu. İnanır mısınız, 1935 yılında Amerikan polisi, Alman polisine, Berlin polisine yazı

yazıyor, “Bu katil Tayleryan’ı azmettirenlerin izini bulduk, gelin yakalayalım” diyor. Bu bilgi de elimizde.

1915 Haziranda Michigan Detroit’te Alman ve ABD polis birimlerince ortaklaşa yapılan bir toplantıda, ABD polisi California’ya eyalet makamlarının Talat Paşa cinayetinin azmettiricisinin izini tespit ettiklerini söylemiştir. Bu çerçevede Detroit polisi, Berlin’de meslektaşlarına California’ya da oturan azmettiricinin takibe alınmasını önermiştir.

Berlin polisinin cevabı çok enteresan, Berlin polisi cinayet masası tarafından Detroit masası cinayet masasına yazılan 26 Temmuz 1935 tarihli bir yazıda “Talat Paşa cinayetinde arka planda kalan bazı kışkırtıcıların katili azmettirdiği, dolayısıyla yardım etmiş olabilecekleri kabul edilmekteyse” de, 1935 yılında Berlin cinayet masası görevlileri, Berlin Bölge Mahkemesinin, yani 1921’deki Bölge Mahkemesinin olayı nitelendirme şeklinden o derece ikna olmuşlardı ki, Detroit polisinin izini saptadığı bu kişi veya kişilerin, yani azmettiricilerin takibe alınması için gerekli adli başvuruda bulunmaya ihtiyaç hissetmemişlerdi.

Bu neden çok önemli? Zavallı bir katil parçası, adama “saralı” diyorsunuz, Berlin’in en önde gelen psikiyatristlerini topluyorsunuz, adamın hasta olduğuna dair bir rapor yazdırıyorsunuz, Alman adaletinden söz ediyorum. Tabii, arkasında azmettiricinin olmaması gerekir. Cinayetin planlandığıyla ilgili bütün bulguları yok saymanız gerekir; 1935 yılında da yok saymanız gerekir. O bakımdan, Berlin cinayet masası devlet politikasıyla tabii tutarlı davranıyor.

Değerli konuklar; bir diğer bulgu, 2-3 Haziran tarihinden itibaren Alman gazetelerinde gerçekte mahkemeye tanık olarak çağırılacaklarını beklerken, bu şahsiyetler kim? Dört yıllık savaş boyunca Osmanlı ordularında görev alan Felix Guse 3. Ordu, yani Doğu Cephesindeki 3. Ordunun savaşın başından sonuna kadar, yani Ruslarla Dersitos Antlaşmasını imzalayana kadar kurmay başkanlığını yapan şahsiyet Felix Guse. Bronzart Paşa Osmanlı ordusunun Enver’den sonra gelen adamı, bir tür genel kurmay başkanı, kurmay başkanı.

Bunlardan Bronzart Paşa ki, daha önce konuşmamın başında söyledim, 18 Ocak tarihinde Talat Paşaya gelip “seni öldürecekler” demişti. Bronzart Paşa bir açık mektup yayınlıyor, gerek Talat Paşayla ilgili bir açık mektup bu, gerekse söz konusu olan dönemdeki Ermeni ayaklanmalarını ayrıntılı bir şekilde anlatıyor, neden bu kararın alındığını açıklıyor ve bu karar sırasındaki bazı yanlış işlemler yapan yöneticilere nasıl ceza verildiğini anlatıyor.

Bu çok önemli bir makaledir, birkaç kere Türkiye’de Türkçe olarak yayımlandı. Değerli hukukçumuz Şeref Ünal beyefendi Tayleryan davasıyla ilgili bir çalışması vardı, orada yayınladı

ASAM'ın Ermeni Araştırmaları Dergisinde de yayınlandı. Fırsat bulursanız bu makaleyi doğrudan doğruya okumanızı öneririm, Bronzart Paşanın yazdığı makaleyi.

Aynı şekilde, 3. Ordu Kurmay Başkanı Felix Guse'nin yazdığı makale de fevkalade önemlidir. Bu kişiler dönemin, olayların, tarihin birinci derecede tanıkları oldukları halde, hiçbir şekilde mahkeme salonuna yaklaştırılmamışlardır. Mahkeme salonunda tanık olarak dinlenen yedi kişi vardır, bunlardan biri, sahtekârlıklarını saptadığımız Türk bilim adamlarının sahtekârlıklarını tespit ettiği Dr. Lepsius, Liman Fonsanders de mahkemede dinlenen tanıklar arasındadır. Sanıyorum, Alman mahkemesi Liman Fonsanders'i de yanlışlıkla çağırılmış olmalı ya da ifadesini dinledikten sonra pişman olmuştur. Çünkü, Talat Paşanın böyle bir emri olduğunu hiçbir zaman duymadığını, pozisyonu itibariyle bunu bilebilecek durumda olduğunu, fakat böyle bir şeye şahitlik etmediğini söylemiştir, ayrıca Liman Forsanders tehcir kararının, zorunlu göç kararının zorunlu olduğunu söylemiştir.

Burada bizim konumuz zorunlu göç kararını hazırlayan şartlar bu karar alınabilir miydi, alınmasaydı ne olurdu vesaire değil. Burada üzerinde durduğumuz nokta, bir cinayet mahkemesinde katilin yargılanması gerekirken, öldürülen kişinin yargılanması, bu nasıl bir anlayış ki, hukuk denilen o yüce değeri katlediyor, kendi devlet çıkarları açısından doğrudan doğruya bir katilin planlayarak, tasarlayarak işlediği bir cinayeti usulüne uyularak beraatla sonuçlandırıyor.

Tabii, bu Berlin'de Talat Paşanın bulunduğu binanın önüne bu katil parçası paraşütle falan indirilmiş değil, gökten inmiş de değil. Biraz önce sözünü ettiğim 1991 biyografide ve Tessa Hoffman'ın... Bu arada şunu da belirteyim: Bu Tessa Hoffman bir Alman akademisyendir, bizim Taner Akşam'ı da himaye eder, onun himayecisidir, aynı enstitüde çalışmışlardır. Tessa Hoffman'ın araştırmalarında itiraf ettikleri, farkına varmadan itiraf ettikleri önemli bir gerçek var o da şu: Söz konusu olan katil, bu Amerika'da yayınlanan biyografi kitabına göre ve ilk sorgusunda da belirttiğine göre, daha önce İstanbul'a gitmiştir, İstanbul'da bulunmuştur. Polis müfettişine verdiği ilk sorguda, katil Tayleryan "1919 şubat ayında ben İstanbul'daydım" diyor.

Biyografi kitabında itiraf edilen tarihi gerçekse şu: Tessa Hoffman da oradan hareket ederek o gerçeği bir kere daha itiraf ediyor. Biliyorsunuz, 24 Nisan 1915 tarihinde Bakanlar Kurulu bir karar aldığı anda 235 Ermeni ilk planda zorunlu göçe tabi tutulmuştu. Bir Ermeni doktor o 235 kişinin isimlerini İstanbul'daki polis müdürüne ihbar ettiği iddia edilen bir Ermeni'nin ismini Tayleryan'a veriyor ve Tayleryan hazretleri de gidip o Ermeni'yi cezalandırıyor, öldürüyor, itiraf edilen tarihi gerçek bu. Yani, bu katil parçası o kadar profesyonel ki, o kadar örgütlü ki, bunun arkasında öyle bir

güç var ki, bu İstanbul'a gittiği zaman buna bak, 1915'te, 1919 Şubat ayında bu hadise oluyor, 1915 Nisan ayında 235 Ermeni kardeşimizin isimlerini bu namussuz verdi. Bunu söyleyen bir Ermeni doktor, onun da ismi var. "Bunu öldüreceksin" diyor ve bu öldürülüyor, anında yerine getiriliyor.

Değerli konuklar; bu katil parçası yakalandığı zaman üzerinde 12 bin Alman Markı var. Tabii, gerek Alman gazeteleri, gerek Alman aydınları, gerek Bronzart Paşa gibi, Felix Guse gibi Türk Ordusuyla birlikte savaşmış, Türk Ordusunun komutanlarını dönemin siyasi ricalini yakından tanıyan şahsiyetler bu palavralara inanmıyorlar ve siyan ediyorlar. Derhal Bronzart Paşa örneğinde olduğu gibi, ayrıntılı bir şekilde , hem de çok enteresan, Bronzart Paşanın başlığı "Talat Paşa lehine bir ifade" diyor. Başlığı öyle, adam hiç korkmuyor, Talat Paşa lehine bir ifade. Vakit olsa ayrıntılı olarak okumak isterim, ama özür dileyerek bunları geçiyorum.

Toparlarsak, katilin elimizdeki bilgilere göre yalnızca İstanbul'da bu tür bir cinayeti işlediği hakkında bir bilgimiz var. Eğer bu kişi başka yerlerde de cinayet işlemişse, o bugüne kadar ortaya çıkardı. Fakat, İstanbul'da işlediği cinayet çok sembolik bir önem taşıyor. 235 kişinin isim listesini Osmanlı emniyet yetkililerine verdiği iddia edilen Ermeni'yi öldürüyor, yani aralarındaki hain Ermeni'yi öldürüyor, bunun anlamı sembolik, bunu ne zaman yapıyor? 1915 Nisan ayındaki olaydan dört yol sonra yapıyor. Bu çok özel bir görevli Ermeni katliam çetelerinin ki, biz o Ermeni katliam çetelerini sadece devlet ricalimizi öldürmelerinden tanımıyoruz, isimsiz çocukları, kadınları daha tehcir kararı alınmadan önce Muş'ta, Kars bölgesinde, Doğu Anadolu'da nasıl katlettiklerini de biliyoruz. Bu onların içinden çok seçkin biri, seçilmiş biri.

Bir şok bilgi daha: Bu Tayleryan Talat Paşayı katletmeden önce de Amerika Birleşik Devletlerine Boston'a çağrılıyor, orada görev tebliğ ediliyor. Bu bilgilerin hepsi biri hariç, merhum Tahsin Uzer beyefendinin hariç, tamamı onların kaynaklarıdır, onlara ait bilgilerdir. Tahsin Uzer'in verdiği bilgiyse, o Hintli zenginın öldürülmesi ve o şoförünün yargılanması sırasında eşi veya metresi olduğu söylenen kişinin bu cinayet nedeniyle, yani Talat Paşa cinayetiyle nedeniyle Tayleryan'a ve arkadaşlarına İngiliz sefaretinden para verildiğini açıklaması ve bunu kocasının bildiğini söylemesi araştırabileceğimiz bir konudur. Gideriz, arkadaşlarımız giderler, Almanya'da bunun araştırmasını yaparlar.

Son bir bulgu, cinayetin işlenmesinden hemen sonra, Berlin'de bulunan Dr. Nazım Bey tarafından Enver Paşaya yazılan ayrıntılı bir mektuptur, o mektupta yer alan bir bilgidir. Söz konusu olan mektuptaki bilgi gerçekten önemli bir bilgidir. Mektubun orijinali de Türk Tarih Kurumu arşivindedir.

İzin verirseniz, o mektuptaki, yani Türk Tarih Kurumu arşivinde bulunan bilgiyi aktarayım: Dr. Nazım Bey Berlin’de Talat Paşayla beraber bulunuyor, sık sık hemen hemen her gün görüşüyorlar, Dr. Bahattin Şakir de aynı grubun içinde, Azmi bey aynı grubun içerisinde, Nazım Bey hariç hepsi de öldürülmüş durumda. Orada bulunan bazı şahısların çocukları var, mesela Mithat Şükrü Bileda’nın oğlu o sırada tahsilde, böyle birkaç o sırada orada öğrenci olarak bulunan kişiler var.

Doğal olarak Dr. Nazım Bey Enver Paşaya çok ayrıntılı bir mektupla durumu bildiriyor. Mektubun bizim konumuzu ilgilendiren yanı şöyle: “Katil ilk sorgusunda Salmaslı olduğunu ve ebeveyninin umumi Ermeni muhacereti esnasında öldüklerini, o vakitten beri Talat ve Enver paşalardan intikam almak, almak için sürekli olarak takipte bulunduğunu söylemiş” diyor. Bu ifadenin sakatlıkları meydanda, kendisi son zamanlarda Paris üzerinden, Cenova’dan Berlin’e gelmiş olduğundan, mektubun geri kalan kısmı da şunu söylüyor: “Cebinde 12 bin Mark olduğunu söylüyor ve aynı zamanda Paris’teki Ermeni komiteleriyle de ilişkileri saptanmıştır” diyor.

O sırada Berlin’de Dr. Nazım Beyin vurguladığı bir bilgi, “Berlin’de Ermenistan Başkonsolosluğundan bir Ermeni diğer Ermenilere ‘bu yakınlarda Talat Paşa ve Enver Paşa öldürülecek şeklinde’ bulunduğu olmuştur, bununlar ilgili de tanıklar var” diyor. Bunun üzerine beyanda bulunan kişiler göz altına alınmışlar, yani Talat Paşanın öldürülmesinden önce Berlin’deki Ermeni Konsolosluğunun çalışanlarından birinin bu şekilde de bir beyanı olduğunu söylüyor.

Toparlamam gerekirse; bizim bu bulgularımız, bu bilgilerin içerisinde, yani Türk Tarih Kurumu arşivinde bulunan bu Dr. Nazım’ın, Enver Paşaya yazdığı mektuptaki iddia da zaten Alman polisi tarafından bilinen bir şey. Bunlar bir yana, tamamı gerek 1921 yılında mahkemenin hemen sonuçlanması üzerine dönemin birinci derecede tanıkları diyebileceğimiz şahsiyetlerin yazılı anlatımları ki, bunlar o tarihte yayınlanmış şeylerdir. Gerekse, İngiliz arşivine yansıyan Talat Paşayla, İngiliz istihbarat görevlilerinin raporları, şu ana kadar bulamadığımız bir şey, bizzat Talat Paşa tarafından Lloyd George’e yazılan bir mektuptur. Ona muhakkak yoğun bir çalışma gerekiyor, yani arşivlerde öyle bazı şeyler sistemli olarak bulunamayabiliyor. Eğer mektup bir şekilde Lloyd George’ye ulaşmışsa ki, ulaşmaması da mümkün; ulaşmışsa mutlaka onun bir dosyada yer alması gerekir. İnşallah o mektup da bir gün elimize geçecektir, ama bizim saptamalarımız şu doğrultuda ki, bu davayla ilgili değerlendirme yapan Tessa Hoffman dahil ve Türkiye’yi suçlayan birtakım çevreler, Alman hükümetinin kendisiyle ilgili bazı şeyler ortaya çıkmasın diye alelacele bu davayı beraatla sonuçlandırıp, kapattığı yönündedir, onların böyle bir iddiaları vardır.

Bizse, söz konusu olan davanın başından beri tasarlanmış bir cinayet davası olması gerekirken, ilk duruşmadan itibaren bir şekilde söz konusu olan bu bilgilerin, bu belgelerin yok sayılarak, tümüyle katili beraat ettirip meseleyi kapatmayı düşündüklerini. Bu nedenle de, davada sanık avukatlarının katilin yargılanmasını değil, Talat Paşanın şahsında dönemin liderliğinin yargılanmasına davanın dönüştürdüğünü saptamış bulunuyoruz. Bu daha sonra, 1921'in hemen sonunda, Armin Wagner tarafından davanın tutanakları stenoyla tutuluyor, o yayınlanmıştır, onda da kendini gösteriyor.

“Talat Paşa davası” diyorlar, davayı böyle yayınlıyorlar. Tayleryan davası demeleri gerekirken, dünyada bu tür davalar, yani kimin adıyla anılması gerekiyor belli, yani katille ilgili dava açıyorlar, hayır ısrarla ve ne kadar acıdır ki, ben bundan bir süre önce “Talat Paşa cinayetiyle elimizde yeni bulgular var, bu bulgular doğrudan doğruya katille ilgili” dediğim zaman, bir gazete başlık attı, “Talat Paşa davasının yeniden görülmesini isteyeceklermiş” diye. Yani, ısrarla bu saptırmayı, bu sapkınlığı sürdürüyorlar.

O nedenle, benim şimdi siz değerli konuklardan istirhamım, eğer burada bir hukuk cinayeti söz konusuysa, eğer burada tarihin çarpıtılması, karartılması, alçakça bir yalanın söylenmesi söz konusuysa, bu söz konusu bulgulara göre, elimizdeki bulgulara göre ki, bu bulguların hepsi davanın sonuçlanmasından sonra ortaya çıkmıştır; sonuçlanmasından sonra açıklık kazanmıştır.

1935 yılında Amerikan polisinin “azmettiricileri buldum, istiyorsanız gelin” demesi bizim icadımız değildir, bunu biz icat etmedik. 1991 yılında bir milli kahramanın portresini çizen Amerikalı yazar ya da 1989'da bir Alman akademisyen onların değerlendirmelerini de biz icat etmedik.

Benim bir bilim adamı olarak söyleyebileceğim bundan ibarettir. Bana öyle geliyor ki, bundan sonraki kısım hukukçularımızı ilgilendirmektedir. Bu kuşkularımız derlerse ki, arkadaşlar elinizdeki bilgileri, dosyayı bize veriniz, biz bunu değerlendirelim, bunu Alman Adalet Bakanlığına götürelim veya derlerse ki, Alman Adalet Bakanlığına da gitmeye gerek yok, burası Başkent Ankara, Alman Büyükelçiliği burada, bir değerlendirme yaptıktan sonra biz başvuruda bulunalım.

Biz elimizden gelen her türlü yardımı yapmaya hazırız. Böyle bir şey hukuken mümkün mü, değil mi, onu ben bilmiyorum, çünkü o benim alanım değildir. Ayrıca bu tür bulgularla bir dava yeniden görülebilir mi, onu da bilmiyorum, ama bu moral açısından, tarihin doğru kayıtlar olarak, doğru bir şekilde yazılması açısından önemlidir. Çünkü, bu davada ilk defa “Andonyan Mektupları” adıyla bilinen bu sahte belgeler, Talat Paşayla ilgili sahte belgeler önce Paris'te basılmıştır, Fransızca

olarak, İngilizce olarak, daha sonra o belgeler ve o belgeleri icat eden şahıs Aram Andonyan yazılı olarak da ifadesini vermiştir.

Değerli konuklar; Aram Andonyan'ın bu sahte telgraflarını 1983 yılında şimdi hakkın rahmetine kavuşan merhum Şinasi Orel ve arkadaşı Süreyya Yüce bu telgrafların sahte olduğunu kanıtlamıştır. Ne var ki, bu telgrafların sahte olduğunu kanıtlayan bu araştırmayı Ermeni meslektaşlarımız görmezden gelmişlerdir. Ne yazık ki, Sabancı Üniversitesi'ndeki meslektaşlarımız da görmezden gelmektedirler.

Dolayısıyla, bizimle ilgili olarak Türkiye'ye yönelik bu suçlamaların temelinde uluslararası planda açılan, ilk defa görülen bu dava vardır.

Konuşmamı bitirirken bir hususa daha işaret etmek istiyorum: Talat Paşayla birlikte Dr. Nazım hâriç, İstanbul'dan ayrılmak zorunda kalan kişiler teker teker öldürüldüler. Malta'ya götürülenler İngilizler tarafından birinci grup serbest bırakıldığında, Talat Paşa Dahiliye Nazırıyken, Sadrazamlık görevini yapan Sait Halim Paşa Roma'da cadde ortasında öldürüldü, serbest bırakıldıktan hemen sonra. Çünkü, alınan bir karar vardı, o karar uygulanıyordu.

Sadrazam Sait Halim Paşanın öldürülmesinden sonra, Mustafa Kemal Paşa özellikle Malta'daki tutukluların serbest bırakılması sürecindeki müzakereleri hızlandırmak amacıyla, "Anadolu'da ne kadar görevli İngiliz subayı varsa hepsini tutuklayınız" emrini verdi. Albay Rawlinson dahil hepsi tutuklandılar, hapishaneye kondular. İngilizler durup dururken Malta'daki tutukluları, rehineleri durup dururken serbest bırakmadı. Birinci grubu serbest bıraktılar, Sait Halim Paşa öldürüldü. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa İngilizlere şu mesajı gönderdi: "Bundan sonraki grup İtalya'da serbest bırakılmayacak, savaş gemilerinizle getireceksiniz, İnebolu'ya, İnebolu'da bize teslim edeceksiniz" denildi. Çünkü, İnebolu bizim kontrolümüzdeydi.

Düşünebiliyor musunuz? Malta'da serbest bırakılıyorlar, serbest bırakılan kişi öldürülüyor, tabii diğerleri de o tehlike altında. Bir an düşünün, yani Türk ve Yunan savaşı var, o insanlar Yunan bölgesinden nasıl geçip gelecekler? İşte, Mustafa Kemal Paşa bunu dahi düşünüyordu ve dahası, gerek Talat Paşa, gerek diğerleri Ankara'daki Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından milli şehit ilan edilmişlerdir.

Ben bugün burada konuşmak istediğim zaman, Sayın Rektörümüz teveccüh gösterdiler "tabii" dediler, bugün bu konuşmayı yaptım. İttihat Terakki üzerine bir değerlendirme yapmadım, ama İttihat Terakkiyi eleştirebiliriz. Birinci Dünya Savaşında Türkiye'yi yöneten kadroları eleştirebiliriz, ama bir borcumuz vardır, o da şudur: İttihat Terakki gibi düşünmeyebiliriz, o siyasi hareketi şu veya

bu ölçüde kınayabiliriz, ama bir borcumuz vardır, Talat Paşa ve onun gibi katledilen insanlar Türk Ulusunun vicdanlarına emanet edilmiş şehitlerdir; Türk Ulusunun vicdanlarına emanet edilmiş bu insanlardır, bizim burada konuştuğumuz. Hepimiz inanıyoruz ki, ulusumuzun vicdanında bütün şehitlerimizin, isimli ve isimsiz adını bildiğimiz ve bilmediğimiz bütün şehitlerimizin yeri vardır. Biz vicdanlarımızı henüz daha bırakmadık.

Sorularınız vardır, onlara yanıt vermek isterim.

OTURUM BAŞKANI- Sayın Özdemir'e teşekkür ederiz, birkaç soru alabiliriz.

Prof. Dr. HİKMET ÖZDEMİR- Sanıyorum, Başkent Üniversitemiz bunu alıyor.

Buyurun.

SERDAR ÖZGÜLDÜR (Anayasa Mahkemesi Üyesi)- Çok istifade ettiğimi söylemeliyim. Merak ettiğim iki husus var: Birincisi, bu yargılamada, Berlin'deki yargılamada, acaba Ermeni tehciri konusu yargılama sırasında masaya yatırılmış mıdır, bundan bir sonuç çıkarılmış mıdır?

İkincisi de; biraz önce söylemiştiniz, "Bir Alman denizaltısıyla giden İttihat Terakkinin yedi liderinden altısı da öldürüldü" diye. Zaten biliyoruz, bunlarla ilgili yargılamalar olmuş mudur ve bunlarla ilgili yakalananlarla ne gibi kararlar verilmiştir?

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. HİKMET ÖZDEMİR- Sorunuzun birinci kısmı, mahkeme iki gün sürmüştür, fakat bazı usulle ilgili şeyleri de düşersek, 1,5 gün sürmüştür. Tanıklar dinlenmiştir, seçilen tanıklar doğrudan doğruya baştan verilen o beraat kararını hazırlamak amacıyla seçilmişlerdir. İstisna Liman Fonsanders'dir, bu 1,5 gün boyunca hiçbir şekilde katilin cinayeti nasıl işlediği, tasarladığı mı, tasarlamadığı mı üzerinde durulmamıştır, yalnızca ve yalnızca asıl suçlunun Talat Paşa olduğu teması işlenmiştir; Ermenilerin katledildikleri teması işlenmiştir.

O nedenle, bu dava sembolik mahiyette olup, bugünkü tartışmalar açısından da, Ermenilerin bugünkü iddiaları açısından da çok büyük önem taşımaktadır. Daha sonra sahteliği kanıtlanan Andonyan belgeleri ki, ayrıntılarını burada girmedim, Talat Paşanın imzasını dahi taklit ediyorlar.

Halep valisine talimat verildiği söyleniyor, sözü edilen Halep valisi o sırada Halep'te vali değil, vali başka biri, yani tümüyle uydurulan belgeler bunlar. Yani, benim bu söylediğim yetmez. Merhum Şinasi Orel'le, Süreyya Beyin kitabına bakmamız lazım.

Sorunuzun diğerk kısmı ayrılmak zorunda kalan yedi kişiyle ilgili mahkeme yapılmış mıdır? Evet, bu yedi kişiyle ilgili ve d6nemin savaş suçlusu bilinen kişileriyle ilgili s6zde bir mahkeme yapılmıştır. Meclisi Mebusanda bir 6nerge verilmiştir, d6nemin işgal altındaki İstanbul’unda gidenler gıyaplarında, diğerkleri de orada yargılanmışlardır, bu yargılamalar sonucu idam edilenler de olmuştur, Kaymakam Kemal Bey gibi, Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey gibi idam edilenler de vardır.

Bu yargılamalarla ilgili T6rk Tarih Kurumumuz kapsamlı bir doktora tezini kısa s6rede yayına hazır hale getirecektir, mahkemelerin nasıl işlediğiyle ilgili yayın kararı alındı. Bu mahkemelerde t6m6yle Ermeniler tanıklık yapmışlardır, m6lki ve askeri g6revliler hakkında. Mahkemelerde yargılananların bir kısmı daha sonra da Ziya G6kalp’te bunların içinde, Fethi Okyar bunların içinde, Rauf Bey bunların içinde Malta’ya g6t6r6lm6řt6r. S6z konusu olan şahsiyetler Malta’dan serbest bırakıldıktan sonra, 6nemli bir kısmı Ankara’da milli m6cadele saflarına katılmışlardır. T6rkiye Cumhuriyetinin kendilerin verdiği g6revleri başarıyla yerine getirmişlerdir.

Onlarla ilgili şu an itibariyle, tabii biz bazı çalışmaları sıraya koyarak yapmak durumundayız. Talat Paşa cinayeti 6zelikle mahkeme zabıtları da elimizdeydi, 6stelik bunlar şimdi çok da kolay bir hale geldi, İnternet’e girdiğiniz zaman, İngilizce olarak zabıtları alabiliyorsunuz. Talat Paşa cinayetine 6zel bir 6nem verdiğimiz için, bir de bu şahsın 6zellikle yalnız bu cinayeti işlediği bilgisi bizde vardı, fakat sonradan 6đrendik ki, İstanbul’da da 6zel bir cinayet işlemiş ve bir cinayetler serisi halinde gidiyor.

Boston’a da davet ediliyor, orada kendisine g6rev veriliyor. Dolayısıyla, bu bulguların davaya hakim olan mantığı t6m6yle okerttiğini fark ettiğimiz için bunu 6ne aldık. Ama, ben s6z veriyorum, Sayın Rekt6r6m6ze de arz ediyorum, gelecek sene bu zamana da Cemal Paşa cinayetini masaya yatırabiliriz.

Buyurun efendim.

E. Kur. Alb. ORHAN COŞKUN- Başkent 6niversitesinin, eski başbakanlarımızdan Sadrazam Talat Paşanın Berlin’de ‘‘Tayleryan’’ isimli bir Ermeni tarafından şehit edilmesi dolayısıyla, mahkeme safahatıyla ağırlıklı olan bir paneli d6zenlediğiniz için, başta Sayın Rekt6r6m zatinaliniz olmak 6zere Başkent 6niversitesine şukranlarımı sunuyorum. Sayın Prof. Dr. 6zdemir’e de tekrar teşekk6r ediyorum, bizleri bilgilendirdiğiniz için.

Bendeniz, bu konuyla 6zel ilgim nedeniyle 45 yıldır meşgul oluyorum. Zamanımızın kısıtlı olması, sınırlı olması ve konunun b6t6nl6đ6 bakımından değinilemediğine inandığım bir gerçeği, acı

bir gerçeği ilgisi nedeniyle izninizle huzurlarınıza getirmek istiyorum ve konuyu açtığım andan itibaren de derin derin düşüneceğinize inanıyorum ve katkıda bulunmak istiyorum.

Biraz önce Sayın Özdemir çok güzel bir ifade kullandı, “Türk Ulusunun vicdanlarına ebediyen emanet edilen şehitlerimiz” dedi, çok güzel bir ifade. Bunu bundan sonra sık sık kullanacağım. “Bunlara bir borcumuz var” dediler. Sayın Özdemir çok doğru.

Saygıdeğer konuklar; İstanbul’da bir Hürriyeti Ebediye Tepesi var, Ebedi Hürriyet Tepesi. Burası Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u almak için geldiğinde, otağını kurduğu tepedir. Burası 31 Mart ayaklanmasında Selanik’ten gelen hareket ordusunun karargahını kurduğu yerdir. Burası 31 Mart ayaklanmasını bastırırken şehit düşen 74 vatan evladının mezarlarının başlangıçta gömüldüğü 1911 yılında da anıtın yapıldığı tepedir.

Buranın durumuyla ilgili olarak 31 Mart 2003’te Veli Son tarafından Cumhuriyet Gazetesinde çıkan tam sayfa yazı vardı, “Abide-i rezalet” diye. Aradan iki yıl geçti, acaba ne değişti? Hiçbir şey değişmedi, 5 Mart 2005 Cumartesi dünden bugüne tercüman büyük ayıp. Belediyeden bir ilgili yok ki, hatamızı biliyoruz, pırl pırl yapacağız, 5 Mart, 21 Mart 16 günde ne yapıldığını buraya koşa koşa geldiğim için, teşvik etme imkânını bulamadım. Eğer düzetilmişse huzurlarınızda sizlerden ve ülkemizdeki bu konuyla ilgili bütün yetkililerden özür diliyorum ve konuyu geri çekiyorum.

31 Mart 2003’te buradan bir iki bölümü müsaadenizle aktarmak istiyorum: Çünkü, bir şey değişmedi. 31 Mart vakasında şehit olanların anısına bir anıt yapılmasına karar veriliyor. Yarışma açılıyor, mimar Muzaffer Beyin projesi birinciliği kazanıyor ve o yıl Hürriyet Tepesinde Abide-i Hürriyetin yapımına başlanıyor.

Prof. Dr. HİKMET ÖZDEMİR- Albayım, yalnız bir husus var diğer konuklarımız da konuşmak istiyorlar, özetlerseniz lütfen.

Dr. ORHAN COŞKUN- Tabii özetleyeceğim, müsaadenizle. Aradan yüz yıl bile geçmiş değil. 31 Martlarda düzenlenmiş olmak ve düzenlenen törenler dışında kimsenin uğramadığı Abide-i Hürriyet ucundan, kıyısından yıkılıyor. Yıkılmak doğanın taşları aşındırmasıyla değil, insan denen mahlukatın eliyle kırılarak, sökülerek, parçalanarak yıkılıyor Hürriyet yıkılıyor.

Son bölümü okuyorum: “74 şehit 4’te paşa ortaya Abide-i Hürriyeti alırsınız, II. Abdülhamit’in 1884’te Tayif’te öldürttüğü Mithat Paşanın mezarı 60 küsur yıl sonra Türkiye’ye getirilmiştir. Osmanlıya ilk Anayasayı kazandıran Birinci Meşrutiyeti ilan ettiren Mithat Paşanın mezarı da viran olmuş. 1921’de Berlin’de şehit edilen Talat Paşayla, 1922’de Tacikistan’da

öldürülen, şehit edilen Enver Paşanın mezarları da yıllar sonra Abide-i Hürriyetin çevresinde bulunmuştu. Her ikisinin kaderi yine aynı olmuş. Anıt mezarları birer çöplükten farksız, hele Enver Paşanın mezarının kenarında hurda bir çöpçü faraşası bırakılmış.

74 hürriyet şehidi 4'te paşa tarih yazmış, adları tarihe geçmiş, 78 vatan evladı. Hürriyeti Ebediye Tepesindeki Abide-i Hürriyetin çöplüğe çevrilmesi, anıtın kırılması, anıt mezarların bakımsızlığı 78 kişinin umurunda bile değil, onlar göçüp gitmişler; ama bu ihaneti tarih asla affetmeyecektir.

Tevfik Fikret şiirinde diyor ki:

“Ziyaretçi önce ulula ve saygıyla eğil

Çünkü bu anıt büyüklükler, yiğitlikler kuşanmış

Yurdunu, ailesini koruma çabası göstermişlerin

Eğil ziyaretçi, bu bir hürriyet mihrabı

Milletin özgürlüğüne kavuşmasının kutlu ve ulu bir abidesidir

Bil ki, ziyaretçi bugün özgürlüğün, ulusun namus ve ümidin korunabilirdiye

Seni kurtaranlar burada yatanlar topluluğudur”

Abide-i Hürriyeti kirletenler ve kirletilmesine ses çıkarmayanlar bilin ki, kendi namusumuzu kirletiyoruz, ne yapacağız?

Teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederim.

Buyurun.

AHMET HATİPOĞLU- Sayın Özdemir, anlattıklarınızdan suikastı yapan kişinin sanki tetikçi olduğu, arkasındaki güçlere dair bir çalışmanız var mı?

Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. HİKMET ÖZDEMİR- Arkasındaki güçlere dair çalışmamız elbette var. Biz tabii, bu konuyu 1915 olaylarını bütün boyutlarıyla incelemek durumundayız. Yaklaşık üç yıllık bir süreden beri bu çalışmalarımızı sürdürüyoruz. Sadece arkasındaki güçlerle ilgili değil, bugüne gelen uzantıları, savaşın gidişi şöyle söyleyeyim: 1915 yılına ait bilimsel anlamda akla gelebilecek bütün

faktörleri masaya yatırmış durumdayız. Hepsini zamanı geldikçe, teker teker yayın olarak, bilimsel yayın olarak uluslararası kamuoyunun ve iç kamuoyumuzun bilgilerine sunacağız.

Siz eğer tıp doktoruysanız ilgi alanınıza girebilir, salgın hastalıklar faktörünü de inceledik, “Salgın Hastalıklardan Ölümler” başlı araştırmamızda bugün itibariyle Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanmıştır.

OTURUM BAŞKANI- Buyurun efendim.

Prof. Dr. YÜKSEL BOZER- Öncelikle Sayın Rektöre ve zatialinize böyle bir konuşma için çok teşekkür ederim. Her halde çok önemli bir görev yerine getirilmiştir, bazı kimselerin de ruhu şad olmuştur. Hiç şüphesiz, bazı şeylerde çok gecikiyoruz, onda da ne yapalım? Geç olsun, ama hiç olmazsa halk bilgilendirilsin.

Burada merak ettiğim bir konu, işin içinde biraz terslikler de var, inanılır gibi değil, bazı terslikler var. Birinci Cihan Harbinde dostumuz olarak bildiğimiz, hatta kendi subaylarını, generallerini bu topraklarda kullanmış bir devletin mahkemesi karşı taraftaki insanlarla birlikte hareket edip, bir kişinin öldürülmesine göz yumuyor. Çok enteresan biçimde, bu siyasetin galibe her zaman olagelen durumları.

Burada şunu da merak ediyorum: Tabiidir ki, bu adamın biraz evvel Sayın Ahmet Hatipoğlu arkadaşım da sordu, “arkasındaki güç nedir?” dediğiniz zaman, bence üzerinden epey yeterli zaman geçtiği için artık bugün kolay değerlendirebiliriz. Bu adamın o olaydan sonra yaşadığı memleketin üzerinde durun, bu adam nerede yaşadı? Buraya giderken, buna belki birileri de vize almak için, pasaport almak için yardımcı da oldular, çünkü bunlar önemli. Belli ki, o devletlerin içinde bazı gruplar bunun yanındadır, arkasındadır.

En önemlisi, o kadar güzel konuştunuz ki, tebrik ederim. Ümit ediyorum ki, devlete ve devletin organlarına ve sivil toplum örgütlerine çok önemli görevler düşüyor. Burada bu konuşmanızı en ince detaylarına kadar kitap haline getirmek son derece önem taşıyor. Çok ümit ediyorum ve temenni ediyorum ki, sizin bu konuşmanız bugün için daha geçerliliğini ve Türk halkına bütün bunların yayılabilmesi için sinema haline getirilebilir, çok daha dikkat çekici olur.

Bugün bu Ermeni katliamlarıyla ilgili ben anamdan duyduklarımı çok iyi hatırlıyorum. Bunlar için çok yeterli büyük bir heykel dikemedik, ama siz belki güzel yazınızla böyle bir eseri meydana getirir ve belki de devletin teşvikiyle bir sinema film hazırlanabilir.

Burada çok mühim olan belki Talat Paşanın öldürülmesi değildir, birinci planda çok mühim demeyin, birinci planda, çünkü sizin de buyurduğunuz gibi, İttihat ve Terakkinin siyasi yanı, onun içinde çalışanlar, Birinci Cihan Harbine sebep olanlar oy ayrı bir konudur. Fakat, benim kanım onu toplumda değerlendirecektir, tarih de değerlendirecektir. Ama, asıl burada mühim olan o eserin içinde Talat Beyin hayatını dikkate alarak Ermeni mezalimini toplumun önüne ve yalancılığını toplumun önüne getirebilmektir.

Böyle bir çalışma içinde olunursa herhalde çok iyi olur düşüncesindeyim, saygılar sunarım.

OTURUM BAŞKANI- Katkınız için teşekkür ederiz.

Tuncer Kılınç Paşam, buyurun.

E. Org. TUNCER KILINÇ- Askerler maşallah seslerini böyle çok güç seslerini iletiyorlar, ama ben biraz daha az ve düşük bir tonla konuşacağım. Teşekkür ediyoruz, evvel emirde bir tarihi aydınlattınız, bir mahkemenin, çifte standart uygulanan bir mahkemenin sonucunu ve bu sonuçlara varıştaki bulgularınızı bizimle paylaştınız.

Bu mahkeme ve bundan sonra devam edecek buna benzer mahkemeler hiçbir şeyi değiştirmeyecektir. Türkiye'nin kaderi coğrafyasında saklıdır, bütün ülkelerin olduğu gibi. Türkiye Birinci Dünya Savaşında Almanlarla işbirliği yapmıştır, karşısına İngiltere'yi, Rusya'yı almıştır. Tarih boyunca bu coğrafya bize hep birtakım mecburiyetler yüklemiştir.

Bugün Avrupa'nın ister batısı olsun, ister ortası olsun, ister Balkanlara doğru yakın çevremiz olsun, hiçbirinin Osmanlı İmparatorluğunun kendilerine uygulamış oldukları hükümlerini hazmedememenin verdiği sıkıntıyı değiştirememişlerdir.

O gün orada katil yargılanmıyor, Osmanlı İmparatorluğu yargılanıyor, Talat Paşa adına Osmanlı İmparatorluğu yargılanıyor. Bugün bu mahkemeyi yenilerseniz, yeniden biz yargılanırız, bunu biliniz, hiçbir şey değişmemiştir. Bugün hâlâ Avrupa'nın birçok ülkesi Türkiye'nin "asılsız" diye kabul ettiğimiz isimlendirdiğimiz soykırımı yapmış olduğu kanaatini taşımaktadır, bunu parlamentolarında şurada burada tescil ettirmeye çalışıyorlar. Bununla ilgili soykırım anıtlarını bilinen şehirlerin merkezlerine, alanlarına sabitleştiriyorlar.

Dolayısıyla, biz ağzımızla kuş tutsak, bu mahkemenin yeniden ister İnsan Hakları Mahkemesine götürün, ister bilmem ne divanına götürün hiçbir şeyi değiştiremeyiz. Tabii ki, tarihe ışık tutmak, tarihi aydınlatmak, gerçekleri ortaya koymak ve en önemlisi bu çifte standardı, bu iki yüzlülüğü gelecek nesillerimize çok iyi belletmek, onlara öğretmek mecburiyetindeyiz.

Bugün hâlâ içimizde maatteessüf, falan üniversitenin hocaları, falan yazar çıkıp biz tarihimizle yüzleşelim, Osmanlı İmparatorluğu döneminde yapılmış olan bu tehciri “kasten insanları öldürme” diye tescil edelim diye, içimizden insanlar çıkıyor.

Bu halimizle bizim böyle bir davayı yeniden ele almamız, Türkiye Cumhuriyetinin yeniden yargılanması anlamını taşır kanaatindeyim, bunu sizlerle paylaşmak istedim, teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Çok teşekkür ederiz, evet Hasan Hocam.

HASAN ÜNAL (Bilkent Üniversitesi)- Öncelikle sizi ve sizinle birlikte Türk Tarih Kurumunu tebrik etmek gerekir, hakikaten çok ayrıntılı çalışmalar yapıyorsunuz ve yeni bilgi ve belgelerle bu Ermeni meselesinin gizli kalmış taraflarını açıklıyorsunuz. Bugün de bunun örneklerini burada gördük.

Bu dava ve Talat Paşanın katliyle ilgili olarak, aynı zamanda yurtdışına çıkmak zorunda bırakılmış o 7 ittihatçı liderin 6’sının katliyle ilgili olarak, “acaba bunun perde arkasında İngilizler, İngiliz istihbaratı şu veya bu şekilde var mıdır, olabilir mi?” bölümüyle ilgili şu hususlara dikkatinizi çekmek istiyorum: Siz bir kısmından bahsettiniz, Audrey Herbert’ten bahsettiniz. “Ben Kendim” isimli hatırat kitabı, kendisi zaten Herbert yanılmıyorsa, yazıp, basılmasına zamanı olmadan ölüyor, daha sonra ailesi tarafından bastırılıyor kitap. Ailesi daha sonra onun hakkında bir hatıra kitabı daha yazdırdılar. O kitabı yazan kadın da ne tesadüftür bir trafik kazasında ölüyor, bir ikinci nesil yeğeni. Ben bu İngiltere’deki Dışişleri Bakanlığı arşivlerindeki çalışmalarım sırasında, kendi çalışmalarından dolayı bu zatın özel evrakını inceleme ihtiyacı hasıl olduğu için, bu aileyle de temas kurmuştum. Söz konusu zatın belgeleri, kendi özel evrakı diyelim, İngiltere’de Somerset Record Office’de bulunuyor. Somerset Thornton Kasabası’nda -güzelce bir kasaba- böyle araştırma yapmaya da uygun bir “Record Office” dedikleri yerleri var. Bu tür önemli görevler yapmış İngilizler genellikle kendi özel evrakını emekliye çekildikleri, doğup büyüdüğü bölgelerin kütüphanelerine bırakırlar, o gelenekten geliyor. Bunun özel evrakında, Lloyd George’a yazılmış olan Talat Paşanın o mektubu, Talat Paşanın ölümünden birkaç gün önce söz konusu zatın yaptığı görüşmeler, hepsi ayrıntılarıyla mevcuttu, gördüğünüz mü; bilmiyorum.

Bu görüşmelere ilaveten, bu belgeleri ayrıca İngiliz Dışişleri Bakanlığına mı gönderiyor Obri Herbert ve üzerinde de işlem yapılıyor, EO 371 dosyalarının içerisinde görürsünüz onları da, el yazılarıyla da üzerinde neler yapılması gerektiğine dair hususlar var.

Bu belgelerde genel hatlarıyla, bu İngiliz istihbaratının Talat Paşayı ve Cemal Paşayı ve de Enver Paşayı özellikle fena halde yakından takip ettikleri belli, çünkü ayrıca İngiliz istihbarat

belgelerinin içinde de bunlara dair özel büyük dosyalar var. Bunların her faaliyeti takip ediliyor. Enteresandır, mesela Cemal Paşa Tiflis'te öldürülmeden gene kısa süre önce, bu İngilizlerle birtakım görüşmeler yapıyor, Cemal Paşa da enteresandır, o sırada Afganistan'da İngilizler aleyhine Ruslarla birlikte birtakım faaliyetlerin içerisinde. Talat Paşaya kızgınlıkları, yani diyelim ki, “eğer bu işin içinde İngilizler varsa, niyedir?” diye. Bu liderlerin tamamı o sırada Almanya'da Spartaküs İsyanına katılmış ve isyan bastırılınca tutuklanmış olan Bolşevik liderler var. Bu sadece o değil, daha pek çok lider var. Onlarla Alman istihbaratı vasıtası ve eski subaylar yoluyla temas kuruyorlar ve İngilizler aleyhine Asya coğrafyasında, Hindistan coğrafyasında, Afganistan coğrafyasında ve bu arada Anadolu mücadelesi de bunun içinde, o mücadeleyi bu ittihatçı liderler sürdürüyorlar bir manada. Dolayısıyla İngiliz istihbaratı da bunları fena halde yakından takip ediyor; mektuplarını takip ediyor, faaliyetlerine bakıyor. Enteresandır, hem Talat Paşanın, hem de Cemal Paşanın öldürülmesinden hemen önceki günlerde, böyle İngilizlerle de açıktan açığa görüşmeleri oluyor. Bunlardan biri Obri Herbert. Obri Herbert bunun içinde dahil midir, dahili var mıdır? Bunu tespit etmek mümkün olamaz, ama bu belgeler İngiliz tarafında var.

O sıradaki Almanya'yı belki iyi anlamak lazım, o da şu: Biliyorsunuz, Almanya savaşı kaybeder kaybetmez, Almanya'da ipler kopuyor ve Kayser Willhelm sürgüne gönderiliyor. Bu sürgüne çıkma sadece bizde olan bir şey değil, Bulgar Kralını dahi sürgüne mecbur ediyorlar, yani müttefikler o zaman diyorlar ki, bu bize karşı savaşmış liderler ve hükümetlerle biz hiçbir anlaşmayı imzalamayız, bunlar çekilecekler ve ülkelerinin de mümkünse dışına çıkacaklar. Ondan dolayı ittihatçı liderler de ülkeyi terke mecbur oluyorlar. Almanya'da da aynı hadise yaşanıyor. Arkasından Spartaküs İsyanı var. Bu Bolşevik isyanını taklit niteliğinde bir isyan, Almanya'da bir tür Bolşevik isyanı. Önce başarılı oluyor, fakat sonra bu Alman istihbaratı filan el koyuyor ve bu işin içindeki solcu bütün liderler de hapisanelere tıkılıyorlar. Arkasından Weimar dönemi başlıyor ve Weimar döneminde de âdeta Almanya'da işgal altında, çünkü istihbaratından diğer bütün unsurlarına kadar İngilizler girmiş durumdadır içeriye. Dolayısıyla öyle bir ortamda bu Almanya'daki muhakeme, yani bu mahkeme yapılıyor ve bütün bu hadiseler, yani şimdi biz diyoruz ki, Almanlarla müttefiktik, niye böyle oldu falan. Öyle bir dönemde oluyor.

Son söyleyeceğim küçük bir husus da şu: Bu Alman Ceza Muhakemeleri Usulü Hakkındaki Kanunda bir değişiklik yapılıyor ve bu zannediyorsam, bu 1919 yılında başlıyor ve 1920'lerin belli bir noktasına kadar devam ediyor, bu jüri usulü mahkeme yapılması geleneği oluşturuluyor, daha doğrusu başlatılıyor ve bu mahkemelerde muhtemeldir ki, bir dünya böyle, tabiri caizse, abuk subuk muhakemeler cereyan ediyor ve sonuçta, yani sadece Talat Paşaya ilişkin muhakeme rezaletle

sonuçlanmamış olabilir. Eğer takip edilirse, özellikle ceza hukukçuları bunu takip ederlerse, bir dünya eleştiri geliyor o mahkeme stiline ve sonuçta kaldırılıyor o. Dolayısıyla, onun da belki tarih kurumu tarafından incelettirilmesinde fayda olabilir.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Katkılarımızdan dolayı teşekkür ederim.

Hikmet Bey bir eklemeniz varsa, buyurun.

Prof. Dr. HİKMET ÖZDEMİR- Biz tabii, çalışmalarımızda Lloyd George’a yazılan mektup dışında diğerlerini inceledik. Son olarak bu Herbert’le yapılan bu görüşme Şubatın üçüncü haftasıdır. Bu görüşmede dikkatimi çeken husus şudur: İngilizler bir şekild,e Talat Paşaya Sevr’le ilgili olarak, “Ankara nezdinde, Mustafa Kemal Paşa nezdinde görüşme yapabilir misin?” şeklinde bir öneri getiriyorlar. Bu da sureti katiyetle böyle bir görüşmenin kabul edilemeyeceğini, Sevr’le ilgili, biraz Sevr’in yumuşatılmasına benzer bir modelin asla kabul edilemeyeceğini, buna ne kendisinin, ne Mustafa Kemal Paşanın, ne de herhangi bir otoritenin gücünün yeteceğini söylüyor.

Ermenilerle ilgili bazı talepler var, yani bir Ermeni yurdu ile ilgili. Bunlar dikkat çekici şeylerdi. Tabii, çok fazla spekülasyon yapılan bir konu aynı zamanda bu. Benim şöyle bir usulüm vardır: Konuşmanın başlığının dışına fazla çıkmamaya gayret ederim, yani spekülasyonlar çok çok fazla bu konuyla ilgili. İngilizlerin öldürttüğü, bunu mesela Mithat Bileda’nın oğluna söylediği, oğlunun da Cemal Kutay’a söylediği, Cemal Kutay’ın da bilmem kime söylediğine dair bir sürü spekülasyonlar var. Onlar bizim konumuz değil, fakat Hasan Beyin söylediği jüri meselesi, bu ceza yasasındaki değişiklik, jüri sistemine gidilmesi, bu facianın, yani hukuk faciasının jüri sisteminin sonucu olduğu görüşüne sevgili Hasan Ünal beni bağışlasın, katılmıyorum. Çünkü cinayete azmettirmekten en ağır cezanın verilmesini isteyen savcı da beraatı istiyor, yani daha iş jüriye intikal etmeden, mahkeme tutanaklarına baktığımızda, savcı da “bunun akli durumu yerinde değildir” diyor ve saralı olduğuna dair bir bilirkişi şeyiyle... Bilirkişi raporları da çelişkili. Dolayısıyla, jüriden kaynaklanan, birinci derede jüriden kaynaklanan bir durum değil. İş daha en başta kotarılmış Alman Dışişleri Bakanlığı tarafından. Arkadaki güç meselesi, elbette, yani sürgündeki siyasi liderleri herkes takip edecektir.

OTURUM BAŞKANI- Bayan Ceyhun buyurun.

AYSEL CEYHUN- Sizin ne kadar yoğun ve özverili çalıştığınızı çok yakından biliyorum, konuşmanız için çok teşekkür ederim.

Sizin sayın dinleyicilere sorduğunuz soruyu ben çok merak ediyorum. Acaba bu konuda yeni bir dava açılabilir Türkiye’de veya Almanya’da. Paşam her ne kadar “bundan bir sonuç çıkmaz, aleyhimize bir sonuç çıkar” diyor; ama mesela şöyle bir örnek var: Fransa’da bir Dreyfus Davası yıllar sonra yapıldı ve ihkak-ı hak sağlandı. Acaba bu davada da böyle bir sonuç veya hiç olmazsa bir propaganda bizim için de, yani haksızlığa uğradığımız konusunda bir propaganda malzemesi olamaz mı?

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Yusuf Hocam buyurun.

YUSUF SARINAY- Hikmet Hocaya teşekkür ediyorum, gerçekten çok özverili çalışan değerli bir bilim adamımız. Biraz kendisi hakkında, o söylemez, ama ben söyleyeyim Tarih Kurumu Başkanı olarak. Saat sabah 4’te başlar çalışmaya, akşama kadar. O gider, sabaha kadar biz çalışırız, o devam eder, 24 saat çalışılır. Yalnız çok özverili, gerçekten çok değerli çalışmalar yapan Türkiye’nin bir bilim adamı.

Bu konu tabii, çok boyutlu ele alınması gereken bir konu ki, zaten Hikmet Hoca biraz önce söyledi, o farklı yönleriyle de birlikte değerlendiriyor. Mesela, Lepsius’un Almanya’da görevlendirilmiş olması, yani Almanya’nın Türkiye’de meydana gelmiş, Ermenilerin katledilmesiyle ilgili bir bağlantısı olmadığını ortaya koyacak birtakım çalışmalar yapmasıyla ilgili biliyorsunuz, sahte birtakım belgeler kullanıyor, hatta belgeleri çarpıtıyor. Haliyle 1921’de olan davada Almanya’nın farklı bir tavır içerisinde bulunması zaten mümkün değil, yani Almanya kendisini bundan ne kadar kurtarabileceğinin planlarını yapıyor.

Yalnız burada şunu söylemek istiyorum: Bu Ermeni konusu, tabii Türkiye’de bugün kamuoyunda çok geniş bir yankı uyandırmaya başladı. Parlamentomuz burada çok sevindirici bir birleşme şeyi gösterdi, bundan gerçekten memnunuz. Ama şunu özellikle belirtiyorum: Paşam bu kadar niye yılgın oldu, bu kadar hiç yılgınlık görmemiştim Paşamda, kaç yıldır tanıyorum. Paşam, hiç yılgınlık göstermeye gerek yok, yani bizim kendi moralimiz çok iyi, çok iyi çalışmalar yapacağız ve elde ettiğimiz bulgular da Avrupa’yı da dize getirecek tarzda diye düşünüyorum. Hiç endişe etmeyin, kendi belgeleriyle kendilerine her türlü cevabı verecek durumdayız. Ona katılıyorum, yani Avrupa bugüne kadar hep şey yapmıştır, haklı davalarda bile kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir. Ama biz tarihçiler olarak şunu çok iyi biliyoruz: Hiçbir tarihin döneminde, bir devlet diğer devlete güvenerek veya dost olarak hareket etmemiştir, ettiği takdirde hüsrana uğrar. Sadece çıkar ilişkileri çerçevesinde yapılır. Dolayısıyla, hiç yılgınlığa kapılmayalım lütfen. Hikmet Hocam zaten

söyledi, bizim morallerimiz çok iyi. Hocaya çok teşekkür ediyorum. Hastalıklarla ilgili yaptığı çalışmaya, Toynbee'nin "Tarihin Restorasyonu" adıyla yine yaptığı bir çalışmaya...

Teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Allah gücünüzü artırsın.

Prof. Dr. HİKMET ÖZDEMİR- Tuncer Kılınç Paşamınki sanıyorum, yılginlık değil de, ihtiyatlı olmaya bizi davet ediyor ve buna da hakkı var, deneyimli bir insan olarak ihtiyatlılık olarak kabul ediyoruz. Yanlış anlama var, ihtiyatlılık bu. Biz de zaten şunun farkındayız: Her atacağımız adım, çok dikkatli bir şekilde planlanmalıdır, çünkü bizim bu kuşağın, bizim kuşağımızın tek bir hata yapmaya hakkı yok.

OTURUM BAŞKANI- Buyurun efendim.

MİTHAT SİRMEN- Teşekkür ederim.

Hocam, bu nefis bilgiler için ve verdiğiniz ayrıntılı açıklamalar için çok teşekkür ediyorum.

Ben küçük bir soru sorarak merakımı gidermek istedim: Talat Paşanın ve Fehlyan davasıyla ilgili duruşma tutanaklarından anladığım kadarıyla çok ayrıntılı incelemiş bulunuyorsunuz. Acaba Türk tarihi kurumu, 1970 ve 1980'lerde Asala terörünün diplomatlarımıza ve diğer Avrupa'da bulunan, yurtdışında bulunan Türklere karşı uyguladığı terör sonunda yakalanan ASALA militanlarının duruşmalarıyla ilgili bir mukayeseli araştırma yapacak mı? Daha Tayleryan davasıyla, Asala teröristleri arasında çok azı yargılandı mamafih, ama onlar arasındaki duruşmalarda benzer noktalar var mı? 1921'de daha Birinci Dünya Savaşının acıları çok yeniydi, tazeydi, belki bir nebze oradaki siyasi kaygılar ve bize karşı olan siyasi refleksler bir ölçüde anlaşılabilir, ama 1980'lerde hangi savaşın ve Türkiye Cumhuriyetiyle olan hangi problemin sonuçlarıydı ASALA teröristlerine karşı verilen cezalar? Ben onu merak etmişim. Eğer bu konuda bilgi varsa, istirham edeceğim.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. HİKMET ÖZDEMİR- Mithat Sirmen Beyefendiye teşekkür ederim. Biz Türk Tarih Kurumu olarak, "1915 yılında ne oldu?" sorusunun yanıtını açık seçik ortaya koymaya çalışıyoruz. Takdir edersiniz ki, bizim Türk Tarih Kurumu olarak, hedef aldığımız yeri darmadağın etmemiz lazım. Bu davayı bu şekilde didiklememizin nedeni, ilk defa 1921 yılında Türkiye'yle ilgili bütün iddiaların bir mahkemenin önüne konulması. Biz eğer ana hedef, yani çizdiğimiz bir plan var bizim, o planı adım adım gerçekleştirdiğimiz takdirde, şu anda çok net bir şekilde söylüyorum, 1915, 1916, 1917, 1918, 1922'ye kadar, her yıl ve yılın bütün günlerinde olan bütün gelişmeleri kontrol

altına almış durumdayız. 1915 yılı için konuşuyorum, tarih açısından verilemeyecek hiçbir hesap yok. Diyeceksiniz ki, “bunları ne şekilde ortaya koyacaksınız?” Bunları bilimsel yayınlar şeklinde ortaya koyacağız. Nitekim, 3 yayınıımız bugün itibariyle basılmıştır. Bunlardan benim en önem verdiğim, Fransız Dışişleri arşivlerinde Ermeni olaylarıyla ilgili 1914’ten 1921’e kadar olan dönemde Ermenilerle ilgili bütün belgeleri 6 cilt halinde yayınlıyoruz, birinci cildi bugün çıktı. Oraya şunu koyduk: Doğrudan doğruya belgenin scan edilmiş halini koyduk. Fransız elçiliğine de, Fransız Dışişleri Bakanlığına da onu götürüp, vereceğiz. O zaman işte Hasan Ünal Beyin işaret ettiği veya bazı sorularda sorulan konu açıklık kazanacak, yani “bu işin arkasında kimler var?” konusu.

Bir diğer yayınıımız, 1918-21 arasında Çukurova’yı, Maraş’ı, Antep’i işgal eden Fransızların ve Fransız Ordusunda Fransız üniforması giymiş Ermenilerin faaliyetleri; bunu da Amerikalı bir doktora yapan bilim adamının, uzmanın çalışması olarak, İngilizce olarak yayınladık. Dönemin salgın hastalıklarla ilgili boyutunu ayrıca yayınladık. Dolayısıyla, biz şimdi bir plan yaptık, o plan çerçevesinde, mesela Amerikan belgeleri açısından tehcir olayını, Halep, Suriye ağırlıklı olmak üzere, onu ayrı bir çalışma olarak yapıyoruz. Gücümüz sınırlı, biz de insanız, her ne kadar geç saatlere kadar, erken saatlerde vesaire çalışıyorsak da, belki daha fazla desteğe ihtiyaç var. Çok sayıda öğretim üyesinin, akademisyenin bu alana girmesi gerekiyor. Yapılacak çok fazla iş var, iletişim fakültelerimizin yapması gereken iş var, hukuk fakültelerimizin yapması gereken iş var. Ben açık söyleyeyim, burada da iletişim fakültesi var. ... olayı başlı başına bir araştırma konusu ve bunu mutlaka iletişimci arkadaşlarımız yapması gerekiyor. Soykırım hukuku açısından incelemeleri mutlaka hukuk fakültelerimizin yapması gerekiyor, çünkü bizim yapabileceğimiz şeyler sınırlı. Ama siz hiç merak etmeyiniz, ana hedefe doğru her geçen gün daha büyük bir şiddetle gidiyoruz, bu konuda bize güveniniz.

OTURUM BAŞKANI- Emin Bey buyurun.

EMİN ALPNİRÜN (Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi Radyoloji Ana Bilim Dalı Başkanı)- Her şey için çok teşekkür ediyorum. Benim çok sorular kafamdan geçiyordu, ama oradan oraya atlamalar oldu, sırayı şöyle söyleyeyim: Oktay Ekşi’nin bir köşe yazısında, 216 bin Ermeni yazısının çıktığı, buna karşı 316 Türk yazısının çıktığı şeklinde bir şey var. Ne derece şey olabilir bilmiyorum. Karşı tarafın bu derece yoğun, bizim bu derece olmamız, nasıl izah edilebilir?

İkincisi; çok ümit var konuşulmasına rağmen, biz kendi profesörlerimizi, en Nobel’e aday şeylerimizi dahi ikna etmiş veya öğretebilmiş değiliz, yani bu ne zaman öğretilecek? Geldi, bıçak kemiğe dayandı. 90. yıldönümü 24 Nisanda çıkacak, ama Hükümetin söylediği 26, 28 şeyde, devletin

“çıkartma” olarak ifade ettiği şey Mayıs ayında olacak. Bunun ne anlamı olacak, bir türlü anlamış değil. Şu anda yaklaşık 1 aylık bir süre var. Bu 1 aylık sürede ne yapılabilir? Siz diyorsunuz, 6 ciltlik şey. O 6 cilt şeyde nasıl okunacak, kim okuyacak? Osmanlı arşivleri, “gelin, bakın” diyoruz, kimsenin gittiği yok. “Biz açtık” diyoruz, onlar da arşivlerini açtılar, onlara da giden yok. Bence, bunun yolu bu değil. Ben Paşama da belirli ölçüde katılmak istemiyorum. Lübnan’da bir meydanda 800 bin kişi toplandı. Biz bir şekilde 800 bin kişiyi toplayıp, pankartlarımızı açıp, televizyon kameralarının karşısında sloganlarımızı ortaya koyabiliriz.

Ben oturuyorum, kendi rahatlatmak için düşünüyorum, defterlerin içinde ne yapmam gerekir, kendi dar çerçevem içerisinde bir şekil formüller bulmaya çalışıyorum. Sloganlardan biri, “Ermeni tarihi eşittir suikast tarihidir”. Demek istediğim, bunlar kameraların karşısına getirilip, başkalarına mesajlar verilebilir, herkesin kafasından geçirmesi, şey yapması lazım. Biz Türkler kendimizi tanıtmak, önce Türkiye’de, sonra yurtdışında. Maçlara o kadar insan gidiyor, 24 Nisanda kim nereye gidecek, nerede burada organizasyon? Anlamak mümkün değil, yani Türk’ün onuru çalınıyor, alınca kara bir leke çalınıyor. Bir vatan parçasını, en ufak bir taşını kaybetmekten dolayı ordular seferber ediliyor, ama onurumuzun silinmesi açısından herhangi bir şey yok ortada. Bir bütçe olacaksa, duyduğumuz kadarıyla Ermeniler Hitler’in bir yazısını bir şeyin altına yazmak için 1 milyon dolar verdiği söyleniyor, televizyonlarda bu çıktı. Bizim o bütçelerimiz nerede, birtakım kaynaklar aktarılacak, yani çok söylenecek var esasında. Ama benim söylemek istediğim, yığınlaşma düşmenin şeysi yok. Bakın, bölünmüş durumlar, Ermeni Devletiyle diaspora bölünmüş durumda, Ermeniler başka düşünüyor. Biz Ermenilere gücümüzü gösterirsek, diasporayı da şey yapabiliriz, yani nötralize edebiliriz, ama bu propagandayı yapmamız lazım. Bizim bir çıkış yapmamız lazım. Önce ülkemizde meydanları doldurmamız lazım, 24 Martta bir çıkış olması lazım. Burada Lübnan çıkardı, Suriye’yi sınırlarının dışına çıkardı. Biz de bu lekeden kurtulabiliriz.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkürler Emin Bey.

Buyurun.

ÜNSAL YAVUZ (Başkent Üniversitesi Atatürk İlkeleri Araştırma Uygulama Merkezi Müdürü)- Hikmet Özdemir’e çok teşekkür ederim. Hakikaten derinlemesine bir araştırmacılık yaptığı ortada. Oldukça yorucu, sabır isteyen, titizlik isteyen bir çalışma ve iyi veriler de çıkıyor.

Burada doğru bir strateji de çizildi gibime geliyor. Aslında dışarıdaki bu iddiaları, aleyhimizde yapılan bu iddiaları, adamları kendi belgeleriyle vurmak, Fransa’da üzerinde çalıştığımız belgelerde, ben 1977’de çalıştım, Nouvelle Serie son derece zengin bilgilere sahip ve Fransızların da

bu belgelerden sonra söyleyecek sözü olacağını sanmıyorum. Kaldı ki, o lejyon doryan, onu hazırlayan Fransız komutanlar, talimatnameler, bunların hepsi oradaki Ermeni belgeleri içinde zikrediliyor, yani suçlu ortada. Zaten Paris'in göbeğinde Perlasen'de açtıkları Kıbrıs Ordusu Ermeni şehitleri anıt da, bunun somut göstergesi, suçlu yakalandı. O nedenle dışarıya dönük bu çalışma galiba istediğimiz sonucu verecek. Aslında senelerce yapılan yanlışlık bence şuradaydı: Hep yurtiçinde, Edirne'den Ardahan'a, Samsun'dan Antalya'ya kadar yerli belgelerimizle savunma durumuna geçtik. Halbuki, bizim savunacak bir durumumuz yok, bizim alnımız açık, sırtımız pek. Ama bu belgeleri açıklandığı zaman, savunma durumuna geçen galiba onlar olacak.

Bir şey daha var, devlet katmanlarında bunlar hep tartışıldı. Artık bırakalım kendimizi savunmayı, burada konuşmayı bırakalım, yabancı üniversitelere, yabancı televizyonlara gidelim, o kamuoylarını bu konuda bilinçlendirelim, bence yapılacak iş buydu. O nedenle, yaptığımız hizmet çok yerinde, İngilizce'sini de yayınlayacaksınız. Bunlar çok yankı verecek çalışmalar diye düşünüyorum.

Çok teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkürler.

Rektör Bey buyurun.

Prof. Dr. MEHMET HABERAL- Teşekkür ederim Sayın Özdemir. Gerçekten ne kadar isabetli olmuş bu Talat Paşa cinayetinin gündeme getirilmesi. Aslında “şapka düştü, kel göründü” derler ya, “maske düştü, yüz göründü”. Bütün bu olaylar, benim devamlı bu kürsüden gündeme getirdiğim bir olaydır. Esasen sömürenler, sömürgeciler, bir bakıma toplumları yok edenler, bugün bile yok etmeye devam edenler, hani biraz önce söyledim, yavuz hırsız ev sahibini bastırır ya, bu görüntülerini bir yerde maskeleyebilmek için ellerinde bir tek şey var. Birinci Dünya Savaşı esnasında Ermenilerle Osmanlı İmparatorluğu arasında olan olaydır, savaş esnasında. Değerli konuklar; ben bunu daha önce söyledim, eğer savaşları irdelleyeceksek, savaşların hesabını soracaksak, o zaman asırlara, geriye gitmek zorundayız, çünkü bu sadece Birinci Dünya Savaşında olan olay değil ki, milyonlarca insan yok oldu, milyonlarca insan öldü. Peki, bunların hesabını kim verecek? Bir defa önce onların hesabını soracağız, ondan sonra Birinci Dünya Savaşına gelecek, onu da araştıracağız. Ben yine biraz önce buradan söyledim. Görülüyor ki, Osmanlı İmparatorluğunun yaptığı kötülük değil, iyilik, hem nasıl iyilik? O imparatorluğa ihanete kalkışanları tehcir ediyor ve onları bir bakıma korumaya alıyor. Bunun kötülük neresinde değerli konuklar? Savaş esnasında, ben buradan yine soruyorum: Fransız'ın Osmanlı'nın topraklarında ne işi vardı, İngiliz'in Osmanlı

topraklarında ne işi vardı, Anzakların Osmanlı İmparatorluğunun topraklarında ne işi vardı, İtalyanların ne işi vardı? Elbet ki, o topraklara gelip, saldırıda bulunanlar, elbet ki onun karşılığını görmek durumundadırlar. Ben şimdi buradan herkese, bir bakıma bütün dünyaya soruyorum: Bu ismini saydığım ülkeler veyahut da diğerleri, kendi ülkelerinde kendilerine ihanete kalkışanlara ne yapıyorlar, onlara nasıl davranıyorlar, onları nasıl değerlendiriyorlar ise, Osmanlı İmparatorluğu da çok daha adil davranmış ve aslında Osmanlı İmparatorluğu dünyaya örnek olmuş, insancıl davranmış, onların yaptığı gibi insanları katletmemiş. Nitekim, bugün olduğu gibi, onların yaptığı gibi, birtakım ülkeleri yok ederek, işgal ederek sömürmemiş. Ne yapmış? Gittiği her yere medeniyeti götürmüş. Ama bütün bunları bir kenara bırakıyoruz, Osmanlı İmparatorluğu yıkılmış, aslında yıkılmışlar, onun üzerinde gencecik bir Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş. Atatürk, arkadaşları ve aziz şehitlerimize ben her zaman müteşekkirim, onları rahmetle anıyorum. Eğer onlar olmasa, ne bugün biz burada konuşabilirdik, ne de o efendiler böyle bir tartışmayı gündeme getirebilirlerdi, çünkü hedeflerine ulaşmış olacaktı. Bugün de oynanan oyun aynı şekilde değerli arkadaşlar, onun için esasen bugün biz uyanık olmak zorundayız. Bırakalım bunu, istedikleri kadar konuşsun, çünkü yaptıkları şeyler tamamen yalan, uydurma ve bir aldatmacadır. Ama maalesef, biz bu aldatmacalara, bir bakıma bu topluma yapılan ihanete sessiz kalmışız, ama çok şükür ki, son zamanlarda artık yavaş yavaş tarihimizi öğrenmeye başladık. Aslında burada yapılanlar bir harekettir, arkadaşlarımla söylediği gibi, bu bir başlangıçtır, bu bir yürüyüşün başlangıcıdır. Bizi yüce Allah'tan başka hiç kimse durduramaz. Hiç kimse, hayal peşinde koşmasın, bu ülke bizimdir.

Değerli arkadaşlarımla; biz içeriye bakalım, size dün ibretle televizyonda izlediklerimi bir kere daha hatırlatıyorum. Benim için önemli olan bu, bu bayrağın altında yaşayan, bu ülkenin havasını teneffüs edenlerin gaflet, delalet, hatta ihanet içinde olanları esas gözleyelim. Ötekiler önemli değil, onlardan hiçbir şey bize olamaz, yapamazlar da, yapacakları ancak bu kadardır. Dolayısıyla, biz böyle bir grubun, hani o medeniyet dedikleri, o garp medeniyeti dediğimiz organizasyonun bir başka yüzünü gündeme getirmediğimiz sürece ve devamlı başka ülkeleri kendimizden üstün görmeye devam ettiğimiz sürece hiçbir yere varamayacağız değerli arkadaşlar. Hiç kimse bizden üstün değildir, işte garp medeniyetinin bir başka yüzü bu. Gayet tabii, medeniyete, gerçekten sanata, ilme her zaman saygım, her zaman onunla ben gurur duyarım; ama ihanetle asla, katillerle asla. Ne yazık ki, bugün işte kurdukları bazı organizasyonlar, işte meşhur Avrupa Birliği, onunla yatıyoruz, onunla kalkıyoruz.

Özdemir bir şey söyledi, “Atatürk Malta’da bir grup, o sürgüne gönderilenler çıkmadan önce İngilizlere bir talimat verdi ve bütün Türkiye içerisinde bulunan İngilizleri toplattı, hatta onların en

üstünde bulunanları da toplattı, ondan sonra siz getirin, üstelik Sinop'ta bize teslim edin" dedi. İşte bugün ben de, bugünkü Hükümetimden, ülkeyi yönetenlerden aynı tavrı bekliyorum.

Demeliler ki, "Alın, Avrupa Birliğiniz size, kusura bakmayın, bana böyle bir Avrupa Birliği gerekmiyor" Bu ülkeye yüce Allah'tan başka da hiçbir güç gerekmiyor, bunu da özellikle belirtmek istiyorum, çünkü benim ülkem, her türlü imkâna haiz olan bir ülkedir ve tek başına ayakta durabilecek güçte olan bir ülkedir.

Hepinize teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI - Teşekkür ediyoruz, sağ olun.

----&----